

מערך הדרכה לסיור בעקבות
חטיבת קרייתי במלחמת
העצמאות
במלאת 70 שנה לקרבות.

דברי פתיחה:

חטיבה 4 הוקמה עם הקמת המדינה. החטיבה לקחה חלק בכל מלחמות ישראל, מורשתה שזורה במורשת המדינה מיום היווסדה.

אז כמו היום החטיבה בנויה מפסיפס אנושי של כל אזרחיה היוצרים תמונה שלמה של ציונות, מסירות ונחישות, אהבת המולדת והקרבה.

קרבות העבר מלמדים אותנו שרוח האדם והרעות הם היתרון שיש לנו על אויבנו, אז כמו היום.

”חִזַּק אֶת יְדֵי מְגִנֵי אֶרֶץ קְדְשֵׁנוּ,

וְנָתַתְּ שָׁלוֹם בְּאֶרֶץ,

וְשִׁמַּחַת עוֹלָם לְיוֹשְׁבֶיהָ.”

מח"ט חטיבה 4 – יאיר אור

קשה להאמין שאחרי 70 שנות קיום המדינה עדיין ישנם סיפורים שכל כך מעטים יודעים עליהם. סיפורה של חטיבת קריית בתש"ח הוא מן הסיפורים האלה שרק יודעי חן מכירים.

חוברת זו החלה את דרכה בפנייתם של מפקדי חטיבת קריית אל בית ספר שדה כפר עציון בכדי שניתן להם יד בכתיבה ואיסוף חומר על מורשת החטיבה במלחמת העצמאות במלאת 70 שנה להקמת החטיבה ולהשתתפותה בקרבות תש"ח.

יצאנו למלאכת המחקר וגילינו סיפורים שהתרחשו בלב הארץ של קרבות עקובים מדם שמעטים מדריכים עליהם, וראויים להיות סיפורי מורשת שיצעדו וישמעו עליהם עוד רבים.

החוברת צריכה להיות חוליה בתוך שרשרת של פעולות למען הנצחת החטיבה ומורשתה ואנו מקווים להמשיך ולעסוק לצד מפקדי החטיבה בהווה ובעתיד בעשייה חשובה זו.

הדר מאירמן ועמיחי נעם, עורכי החוברת.

לוח זמנים ליום מורשת 19.6.18:

לטרון	התכנסות ורישום	8:30-9:00
גג לטרון	פתיחת מח"ט ורקע למלחמה	9:00-9:30
אנדרטת חטיבה 4 - לטרון	חלוקה ל-3 קבוצות – תולדות חטיבת קרייתי	9:30-11:30
רמלה, גן ההגנה	נסיעה	11:30-12:00
גן ההגנה, בריכת הקשתות	חלוקה ל-2 קבוצות -בריכת הקשתות -סקירה על קרב ד' בסיוון	12:00-12:45
גן ההגנה	ארוחת צהריים	12:45-13:30
קברות המכבים	נסיעה	13:30-14:00
קברות המכבים	קרבות המכבים -הליכה לקבר שייח -הליכה למשלט 219 -נקו תצפית מול אל מידיה	14:00-16:30
	נסיעה לעצרת מרכזית	16:30-18:30
קיסריה	עצרת מרכזית	18:30-21:15
	הובלה ללטרון לרכבים	21:15

תוכן העניינים :

5-----	דברי פתיחה והסבר על תכנית הסיור
6-33-----	4 יחידת הדרכה ראשונה, אנדרטת חטיבה
34-44-----	4 יחידת הדרכה שניה, רמלה
45-57-----	219 יחידת הדרכה שלישית, משלט
58-70-----	נספחים-

דברי פתיחה והסבר ליום

המקום : גג משטרת לטרון

אנו עומדים על גג משטרת לטרון. ממערב לנו תל-אביב, ממזרח לנו ירושלים. [המח"ט נותן זהוי אתרים מרכזיים בשטח ופריסת כוחות הלגיון הירדני לעומת כוחותינו בזמן ההוא – כיוון כללי שער הגיא, מנזר לטרון, דרך בורמה, קיבוץ נחשון, גזר, רמלה – לוד, רכס קברות המכבים].

כאן התרחשו קרבות קשים בתש"ח, ובתשכ"ז המקום נכבש בסערה על ידי לוחמי חטיבת קריית. היום בסיוור נבקר באתרי מורשת וקרבות החטיבה, נתחיל באתר יד לשריון בלטרון, שבמרחב זה נלחמה החטיבה במלחמת העצמאות, ומלחמת ששת הימים. מטרתנו היא להבין את המורכבות של תא שטח זה בהקשר האסטרטגי של מדינת ישראל הצעירה שבתקופה שבין שתי המלחמות הנ"ל.

נמשיך בהליכה רגלית קצרה לאנדרטה החדשה שפורשת את מורשת החטיבה לאורך כל מלחמות ישראל, שם נשמע על האנדרטה והקמתה, ובנוסף על היסטוריית החטיבה מהקמתה ועד היום.

משם ניסע לרמלה, נעבור שם בשני אתרים: בבריכת הקשתות, ובאנדרטה של גדוד 43 בגן ההגנה. גדוד זה השתתף בקרב עקוב מדם, שהאנדרטה הוקמה לזכרו קרב ד' בסיוון. לאחר מכן נהנה מארוחת צהריים במקום.

נעלה לאוטובוסים ונמשיך לאתר האחרון לסיוור זה, קברות המכבים, שם בהליכה רגלית נלך בין האנדרטה המנציחה את הלוחמים באזור מודיעים, נמשיך לאנדרטה של לוחמי קרב משלט 219 עד לתצפית לכפר אל מידיה שבו נעלמו עקבותיהם של שניים מלוחמי החטיבה שעד היום מקום קבורתם אינו נודע.

היום יסתיים בעצרת מרכזית בקיסריה.

במידה ולא חס מידי אפשר לתת כאן גם רקע לתש"ח.

אנדרטת חטיבה 4 – "קריית"

סמח"ט חטיבה 4 (מיל') – יניב אבידן, ממקימי האנדרטה.

אנדרטת חטיבה 4 מבטאת את פועלה במלחמות ישראל לאורך כל שנות קיומה. חמישה לוחות אבן כנגד 5 מלחמות ישראל בהן לקחה חלק החטיבה בקרבות שחלקם היו משמעותיים ביותר והיטו את הכף.

כל לוח עשוי מסוג אבן המתאים לאזור הלחימה, ומותקן לכיוונו הכללי לפי רוחות השמיים. על כל לוח אבן חקוק סיפור הקרב המשמעותי באות המלחמה, היחידות שהשתתפו ומפקד החטיבה באותה עת. עמודי הבזלת התומכים את הלוחות מבטאים את הנחישות בעמידה במשימה ואת התכליתיות שמאפיינת עד היום את החטיבה בכל משימה שניתנת לה.

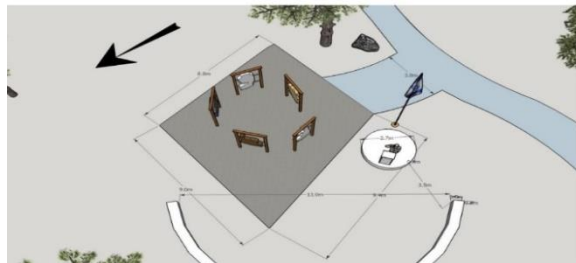
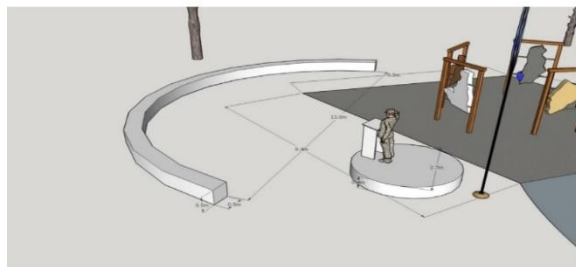
אנדרטת החטיבה היא מקום מפגש בארועים הקשורים בחטיבה, לוחמי בעבר, בהווה ובעתיד ומאחר ואין כיום גוף מוסדר מטעם החטיבה (למעט לטרון) שמתחזק, משפץ ומעדכן את האנדרטה, כל יוזמה בנושאים הללו הינה חשובה ותתקבל בברכה.

אנדרטת הטיבה 4 "קרייתי"

קובץ תכנון

יניב אבידן – סמח"ט 4 (מיל")
נועם אבידן – מהנדס קונסטרוקציה
מיכה ארוז – עמותת הטיבה 4
יוסי בן הרוש – עמותת הטיבה 4

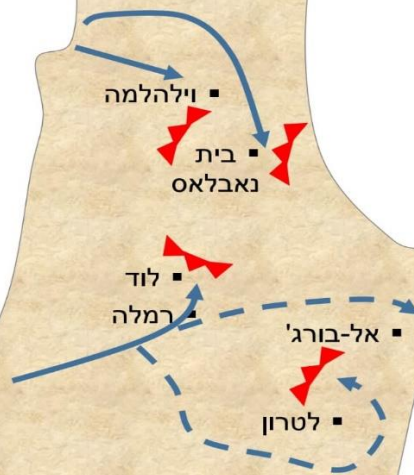
מלחמת העצמאות 1948

הגדודים שלחמו במסגרת החטיבה: גדוד חי"ש 42, גדוד חי"ש 43, גדוד חי"ש 44.

החטיבה לחמה בפיקוד אלוף מיכאל בן-גל.

הוקמה במאסר 1948 על בסיס כוח אדם ממרחב תל-אביב. לחמה בחזית המרכז ופעלה במבצע "חמץ" לכיבוש יפו ובכיבוש משל"ט 219 ביער בן-שמן. פעלה במסגרת מבצע "דני" לכיבוש לוד, וילהלמה (בני עטרות), רמלה, לטרון ורמאללה.

חטיבה 4 "קרייתי" מלחמת העצמאות 1948

מלחמת ששת הימים 1967

הגדודים שלחמו במסגרת החטיבה: גדוד חי"ש 42, גדוד חי"ש 43, גדוד חי"ר 127, גדוד חי"מ 940, גדוד חי"מ 952, גדוד צנחנים 98, פלוגת שריון מגדוד 19, סיירת חרוב מתוגברת במחלקה מסיירת דוכיפת.

החטיבה לחמה בפיקוד אל"מ משה יטבת שנפצע ומפקדה לשעבר אל"מ יוסף הרפז שמילא את מקומו.

החטיבה כבשה את מובלעת לטרון, אזור בית חורון והרי גופנא והגיעה עד פאתי העיר רמאללה.

חטיבה 4 "קרייתי" מלחמת ששת הימים 1967

מלחמת סיני 1956

הגדודים שלחמו במסגרת החטיבה: גדוד חי"ש 42, גדוד חי"ר 43, גדוד חי"ר 127, פלס"ר חטיבתי, גדוד מרגמות כבדות 341, גדוד נגד טנקים 841.

החטיבה לחמה בפיקוד אל"מ יוסף הרפז.

החטיבה לחמה תחת פיקוד אוגדה 38, פתחה את הפעולה בציר הפריצה המרכזי בסיני כדי לחבור לצנחנים במיתלה וכבשה את קסיימה.

חטיבה 4 "קריית" מלחמת סיני 1956

אום כתף ■
ג'בל לבני ■
קסיימה ■
ביר חסנה ■

מלחמת יום הכיפורים 1973

הגדודים שלחמו במסגרת החטיבה: גדוד שריון 95, גדוד חרמ"ש 42, גדוד חרמ"ש 127, גדוד שריון 39, גדוד שריון 61.

החטיבה לחמה בפיקוד אל"מ מ יעקב הדר.

החטיבה לחמה תחת פיקוד אוגדה 146 והשתתפה בקרבות הבלימה והתקפת הנגד הישראלית ברמת הגולן ובקרבות ההבקעה לסוריה, והמשיכה לפעול כנגד כוחות שריון סורים וירדנים עד סוף המלחמה.

חטיבה 4 "קריית" מלחמת יום הכיפורים 1973

קוניטרה ■
חושניה ■
עיינות פחם ■
גמלא ■
כינרת ■

מלחמת לבנון הראשונה ועד צוק איתן 2014 - 1982

לאחר מלחמת יום הכיפורים, אוגדה החטיבה מחדש בתור חטיבה משורינית, עם 3 גדודי טנקים וגדוד הנדסה: גדוד שריון 9218, גדוד שריון 7421, גדוד שריון 7016, גדוד הנדסה 7071. מספר החטיבה שונה ל-166, 602 ובחזרה ל-4.

בתחילת מלחמת לבנון הראשונה, 1982 עד 1983, החטיבה לחמה בפיקוד אל"מ אהוד גרוס. במבצע "צוק איתן" החטיבה לחמה בפיקוד אל"מ גל שוחמי.

החל משנת 2009 החטיבה מפעילה טנקי מרכבה סימן 4. במבצע "צוק איתן", בשנת 2014 השתתפה החטיבה בפעילות התקפית בצפון רצועת עזה.

חטיבה 4 "קריית" מלחמת לבנון הראשונה ועד צוק איתן 2014 - 1982

מחנה עמיעד ■
מחנה נפתלי ■

תחנה ראשונה: הרקע לקרבות מלחמת העצמאות והקמת חטיבת קריית

מבנה התחנה:

- הרקע לקרבות מלחמת העצמאות ובניין כוחות החי"ש
- הקמת חטיבת קריית (4)
- סדר האירועים במלחמת העצמאות: תקציר
- פעולות קרייתי במלחמת העצמאות: תקציר
- נספח 1: מורשת ההגנה: כרך שלישי ממאבק לחימה ספר שני, עמ' 18-1216.
- נספח 2: מפת החלוקה- כ"ט בנובמבר
- נספח 3: מפת חטיבות צה"ל עם הקמת המדינה
- נספח 4: סדר זמנים לקרבות החטיבה במלחמת העצמאות

הרקע לקרבות מלחמת העצמאות ובניין כוחות החי"ש

לאחר כשלושים שנות מנדט, ובראשית שנת 1947, החליטה בריטניה הגדולה למסור את שאלת ארץ ישראל לידי ארגון האומות המאוחדות. המניעים להעברת השאלה לאו"ם כללו מניעים בריטיים פנימיים, כלכליים, אזרחיים, התחשבות בדעת הקהל הבריטית שקצה באבדות אי-שם במזרח התיכון, ולחץ אמריקאי כבד שקרא להעלות לארץ ישראל 100,000 עקורים יהודים שנמצאו במחנות באירופה, לאחר שחו את אמי השואה.

מרגע זה ואילך, שעון החול לקראת מלחמה בתחומי ארץ ישראל, בין הכוחות היהודיים לכוחות הערביים, החל להתהפך. שני הצדדים הבינו כי מלחמה על השטח תהיה כמעט בלתי-נמנעת, והחלו להתארגן בהתאם. בעוד היתרון של הצד הערבי היה במספר תושבי הארץ (1.2 מיליון לעומת כ-630 אלף יהודים, עם ראשית המלחמה), היה הצד היהודי מאורגן הרבה יותר, הן מבחינת מוסדותיו האזרחיים והן מבחינת ארגוני הלוחמה שלו.

בצד הערבי הייתה "יד הכול בכול", ולא היה ארגון או ארגונים מסודרים שהצליחו להנהיג הן את האוכלוסייה הערבית שבארץ והן את המדינות הערביות שמסביב. העימות המרכזי נסוב בין משפחת חוסייני, משפחה ירושלמית שורשית שנטלה את ההנהגה הלאומית של ערביי ארץ ישראל, ובין ראשי מדינות ערב. השאלה הייתה מי ינהיג את המאבק מול היהודים בארץ: האם הפלסטינאים- שיסתמכו על נשק וכסף שיגיע אליהם ממדינות ערב, או שמדינות ערב וצבאותיהן הם שיובילו את המערכה.

הצד היהודי הסתמך בעיקר על ארגון גדול, חצי מליציוני וחצי צבאי, ה"הגנה". ניצני ההגנה נמצאים כבר בשנות ה-20, אך למלחמה היא הגיעה מאורגנת ומסודרת, לפחות באופן יחסי. ההגנה הורכבה באותה העת ממספר כוחות עיקריים:

פלמ"ח - כוח שקם בשנת 1941 ביוזמה בריטית, כדי להדוף מתקפה אפשרית מצד כוחות צרפתיים פרו-גרמניים מכיוון סוריה ולבנון. לאחר פרק זמן מסוים נטלו תנועות קיבוציות את האחריות על הפלמ"ח. הפלמ"ח היה מאורגן ערב המלחמה במספר גדודים ניידים, שמטרתם הייתה לפעול עמוק בעורף האויב. אולם – הפלמ"ח היה כוח קטן, וגדודיו לא הספיקו להכריע מערכה כה גדולה, כמו זה שהייתה עתידה להתחולל בארץ ישראל.

חי"ם - החי"ם היה המשכו המסורתי של כוח ההגנה המסורתי. הכוונה הייתה לקבוצה של תושבים מקומיים, שעברו אימונים קצרים בנשק ובשדאות, והיו אמורים להיקרא אל הדגל עם בוא השעה. החיסרון הראשון של כוחות אלו היה בכך שאנשי החי"ם לא היו מאומנים מספיק. החיסרון השני היה שיחידות החי"ם היו מרותקות ליישוביהן, לא ידעו לפעול מחוץ למרחב הבית ולא ידעו להילחם כחלק מכוח אורגני גדול יותר.

בשנת 1936 החל המרד הערבי, כנגד הבריטים וכנגד היישוב העברי בארץ. יצחק שדה ואלהו בן חור מסניף ההגנה שבירושלים, ראו את החסרונות של כוחות החי"ם והחליטו על הקמת פלוגות נודדות: כוח זמין ונייד, שיוכל לפעול במקום שונים ומשונים, ובנוסף- לתקוף, ולא רק להגן. כך הגדיר יצחק שדה את מטרותיו של הכוח, בכנס של מפקדי ההגנה:

"דרוש לנו צבא ולא שומרים, צבא ולא הגנה בתפקידי משטרה, צבא שאיננו צמוד למקום מסוים, צבא בהיקף כל-ארצי שתפקידו לחפש את האויב ולתקפו במקומות המצאו, לתקפו גם בבסיסיו, לפעול פעולה מקדימה."

יוזמתו של יצחק שדה תפסה תאוצה. הפלוגות הנודדות התגלגלו והפכו ל**פוי"ש** – פלוגות השדה, ומשם, בסוף שנות ה-30 ל**לחי"ש**, חיל השדה של ההגנה. מטרתו של החי"ש כללה בין השאר: פעילות גרילה (לוחמה זעירה) כסוירים, מארבים ופשיטות על כפרי פורעים ובסיסיהם; אבטחת פעילויות עלייה אל הקרקע של יישובים חדשים; אבטחת הורדת מעפילים; תפיסת עמדות מחוץ ליישובים יהודיים בעיתות חירום ונכונות לגיוס מלא. האימונים אותם עברו המגויסים לחי"ש היו אינטנסיביים, הרבה יותר מאלו שעברו אנשי החי"ם, וכללו בין השאר מסעות

רגליים, לעיתים כל שבת שנייה, אימוני שדה במתארים שונים, ואימונים עם נשק: הרכבה, פירוק וקליעה. בחי"ש התקיים גם קורס מכי"ם בן 65 יום וקורס קצינים שהתנהל בעמק יזרעאל.

בניגוד למיתוס שנוצר במדינת ישראל הצעירה, היו לוחמי החי"ש מיומנים לא פחות, ולעיתים אפילו יותר, מלוחמי הפלמ"ח. לכל יחידה היו יתרונות משלה, ובעוד לוחמי ומפקדי הפלמ"ח הסתמכו על אלתור תוך כדי קרב ועל המורשת הקיבוצית, פעלו לוחמי ומפקדי החי"ש בצורה מסודרת יותר, לעיתים קרובות תוך התבססות על תורת לחימה בריטית שעברה דרך המגויסים לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. רבים ממפקדי הכיתות והמחלקות בחי"ש היו עצמם יוצאי הצבא הבריטי או נוטרים. מאוחר יותר, עם פרוץ מלחמת העצמאות, הגיעו לחטיבות החי"ש גם מפקדים יהודיים וותיקי מלחמת העולם ויוצאי צבאות זרים (מח"ל- מתנדבי חוץ לארץ) שהעשירו את היחידות במסורת מלחמתית וברמת אימון גבוהה.

בשנת 1946, כאשר הבין דוד בן גוריון שפני האזור למלחמה, הוא יזם את **הסמינר** הצבאי המפורסם. בן גוריון הבין שהאתגר החשוב של היישוב איננו בלחימה מול הפלסטינאים המקומיים, אותם הוא יצליח לנצח בנקל, אלא בבניית כוחה של ההגנה כגוף שיוכל להתמודד מול צבאות ערב שיפלו אל ארץ ישראל ברגע שהבריטים יפנו את כוחותיהם מכאן, במטרה להשמיד את המדינה היהודית ואולי אף את התושבים היהודיים החיים בה. בסמינר למד בן גוריון, שעברו הביטחוני האישי היה דל מאוד, את עומקן של הסוגיות הביטחוניות מפי מפקדי ההגנה, הפלמ"ח, ויוצאי הצבא הבריטי. בן גוריון הבין את היתרונות הן של יוצאי הפלמ"ח והן של יוצאי הצבא הבריטי והחי"ש, וניסה לשלבם לכדי גוף אחד שידע להלום באויב בשעת הצורך.

בנובמבר 1947, בימים שטרם ההצבעה בעצרת האו"ם על החלטת מדינות הרוב בוועדת אונסקו"פ (החלטה 151), התקבלה במפקדת ההגנה **פקודת המבנה הארצי**. במסגרת הפקודה פוצל כוח החי"ש לארבע חטיבות מרחביות, ועל כוח החי"ש כולו פיקד סגן הרמטכ"ל, יגאל ידין:

- א. חטיבת לבנוני שיועדה לגזרת הצפון.
- ב. חטיבת התיכון- אלכסנדרוני- למרחב השרון ועד לנחל הירקון.
- ג. חטיבת עציוני- למרחב ירושלים וסביבותיה.
- ד. חטיבת הדרום שאמורה הייתה להגן על האזור שמנחל הירקון ועד הנגב.

הקמת חטיבת קריית (חטיבה 4)

בפברואר 1948, עם הפעלת מנגנון הגיוס ביישוב פוצלו חטיבות החי"ש פעם נוספת. חטיבת לבנוני פוצלה לחטיבות כרמלי וגולני, וחטיבת הדרום פוצלה לשתי חטיבות: חלק מגדודי החי"ש ירדו דרומה ונאספו לכדי חטיבה חדשה: **גבעתי**. הגדודים שנותרו בתל אביב ובמרחב אוגדו לחטיבת **קריית** החטיבה כללה שלושה גדודי חי"ר, בהם שירתו בוגרי גדנ"ע חילוניים ודתיים וגדוד חי"ם (חיל משמר). גבול החטיבה היה המרחב העירוני של העיר תל אביב: מנחל הירקון בצפון, עד בת ים בדרום ועד יאזור (אזור) במזרח. בתחומי החטיבה היה קו הגבול העירוני הפתלתל בין תל אביב ליפו והכפרים סלמה (כפר שלם) ואבו כביר. עם הקמתה החטיבה אבטחה את הדרכים מחולון ומקוה ישראל אל העיר ואת ראשית הדרך לירושלים

דרך הכפרים הערבים יאזור ובית דג'אן (בית דגן). בצפון גזרתה שמרו כוחות החטיבה על שדה דב.

מפקד החטיבה היה **מיכאל בן גל**. בן גל היה יוצא ה"נוודות" של יצחק שדה, מפקד רוחמה שבנגב ומפקד קורסים להכשרת מפקדים בהגנה. בשנת 1940, במהלך תרגול שימוש ברימון מאולתר, נפצע קשה. בן גל התגייס לצבא הבריטי לבריגדה היהודית, התקדם בסולם הדרגות והשתחרר בדרגת מייג'ור. לאחר פיקודו על חטיבת קריית

התקדם בסולם הדרגות של צה"ל, מונה לנשיא בית הדין העליון לערעורים והשתחרר בשנת 1965 כאלוף.

גדודי קרייתי

מספר הגדוד	שם הגדוד	הרכב	תאריך הקמה	פעילות עיקרית	מפקדים ואנשי מפתח
42		אנשי חיי"ש תל-אביב שלא גוייסו לגבעתי	דצמבר 1947 ואורגן מחדש בפבואר 1948	הגדוד סבל עד תום המלחמה מהיותו בסדר עדיפות נמוך והתקיים תוך מחסור חמור באמצעים. השתתף במבצע דני בגזרת רמלה.	שמעיה בקנשטיין-ברקת
43	גדוד הפרברים	פלוגות ותיקות של חיי"ש פרברים	דצמבר 1947 ואורגן מחדש בפבואר 1948	הגנה בגזרות דרום תל-אביב, (כיבוש שיח' מוניס) ללא קרב.	עמוס בן-גוריון, אריה סימון יהודה, סטופנסקי-תמיר
44		חיי"ש תל-אביב מגוייסים	דצמבר 1947 ואורגן מחדש בפבואר 1948	הגנה בגזרת מזרח תל-אביב (אחזקת אזור לריחוק כיבושו), השתתף במבצע דני, משלט 219, ומשלטי פרוזדור ירושלים.	משה וימן

מספר המשרתים בחטיבה ערב הקמת המדינה היה 2,504. עם הקמת צה"ל הפכה קריית לחטיבה 4.

פעילות כוחות קריית במהלך מלחמת העצמאות

מלחמת העצמאות: חלוקה לשלבים

את קורות מלחמת העצמאות נהוג לחלק במחקר לשניים: החלק הראשון, המכונה גם "מלחמת האזרחים" או ה"מלחמה הבין קהילתית" התרחש בין ההחלטה על חלוקת ארץ ישראל בסוף נובמבר 1948 ובין יציאת הבריטים מהארץ ב-14.5.1948. בשלב זה התמודדו בארץ הכוחות היהודים הבלתי סדירים: ההגנה על כוחותיה

השונים אותם סקרנו, האצ"ל והלח"י, אל מול הארגונים הפלסטינאים הבלתי סדירים בתוספת "צבא ההצלה", צבא של מתנדבים ערבים שהגיע לארץ בחסות הליגה הערבית ואומן וחומש על ידה (צבא ההצלה מנה כ- 3,000 מסוריה, 800 מעיראק, 800 מארץ ישראל, 300 מלבנון, 50 ממצרים וכמה עשרות יוגוסלבים בפיקודו של פאוזי קאוקגיי הסורי). החודשים הראשונים של הלחימה סמנו מתקפה של הכוחות הערביים הבלתי סדירים ומגננה של הכוחות העבריים. המיליציות הערביות, שכללו בין השאר את הארגון "ג'יהאד אל מוקדס"

סמל צבא ההצלה - פגיון נעוץ במגן דוד

בראשותו של עבד אל קאדר אלחוסייני שפעל בסביבות ירושלים ואת המיליציה של חסן סלאמה שפעלה באזור יפו, סימנו לעצמן הצלחות רבות, בעיקר בתחום ניתוק קווי האספקה, הצבאיים והאזרחיים, של היישוב העברי.

עמוס בן גוריון

ההגנה עברה לפעול בשיטת ה"שיירות", ולפיה אספקה ליישובים מבודדים ולירושלים לא הועברה ברכבים בודדים אלא בשיירה של רכבים אזרחיים וצבאיים שכללה

אבטחה ומיגון. השיירות לא הצליחו לעמוד בפני המתקפות של המיליציות הערביות. בסוף מרץ 1948 נפלו בדרכים מספר שיירות גדולות (שיירת נבי דניאל לגוש עציון, שיירת חולדה לירושלים, שיירת יחיעם ליחיעם, שיירה להרטוב ועוד). בנוסף,

ארה"ב הודיעה כי בכוונתה לסגת מהחלטת החלוקה עקב הכישלון המתמשך של היישוב בהגנה על גבולותיו. לבן גוריון ולפיקוד ההגנה היה ברור שללא פתרון קרדינאלי המדינה היהודית לא תקום, ולכן הוחלט על הפעלתה של תכנית ד. ייעדה של תכנית ד' היה:

"השתלטות על שטחה של המדינה העברית והגנה על גבולותיה, כן גם על גושי ההתיישבות והאוכלוסייה העברית שמחוץ לגבולות, נגד אויב סדיר, סדיר-למחצה וזעיר - הפועל מבסיסים אשר מחוץ לשטח המדינה או מבסיסים הנמצאים בתוכה". במסגרת התכנית, עברה ההגנה שינוי תפיסתי. היא החלה להפעיל כוחות גדולים במקביל ויתרה מכך, הבינה שכדי לנצח במערכה עליה לכבוש שטחים ויישובי אויב. תכנית ד' החלה עם התחלת מבצע נחשון שפרץ את המצור על ירושלים, והמשיכה עם קרבות בערים המעורבות: חיפה, טבריה, צפת ויפו (**מבצע חמץ**), קרבות בירושלים גופה (**מבצעים יבוסים וקלשון**), קרבות נוספים על הדרך אל העיר (**מבצעים הראל ויבוסים**) כיבוש הגליל העליון (**מבצע יפתח**) המערבי (**מבצע בן עמי**) וכיבושים בדרום (**ברק**). עם הקמת מדינת ישראל שלטו כוחות ההגנה על כל שטח המדינה היהודית, בתוספת מאחזים בשטח המדינה הערבית. תכנית ד' הגשימה את ייעודה.

ראשיתו של החלק השני ב-15.5.1948, אז קרו השפיעו סימולטנית שלושה תהליכים על התפתחותה של המלחמה: ראשית- הצבא הבריטי פינה את הארץ, וכך הצדדים השונים יכלו להתעמת האחד עם השני, ללא חשש מהפרעה בריטית. שנית, עם סיום הפינוי הבריטי משטחי הארץ נכנסו לתחומי יחידות סדירות של מדינות ערב. שלישית, גם הכוח הצבאי של היישוב יכול היה לפעול באופן סדיר, ובמהרה הוקם צה"ל. החודש הראשון של הקרבות, המכונים "קרבות הבלימה", היה החודש הקשה ביותר בתולדות מדינת ישראל (11.6.1948-15.5.1948). אז בלמו כוחות ההגנה וצה"ל (שקם בראשית יוני) את הכוחות של צבאות ערב בדרכם לארץ. בחזית בה אנו מתרכזים, החזית מול צבא ירדן, הצליחו הירדנים לתפוס את מתחם לטרון ששלט על הדרך לירושלים, וכך נתקו את הדרך מהריכוז היהודי במישור החוף אל ירושלים על מאה אלף יהודיה. בנוסף, הכוחות הירדנים הצליחו לכבוש את הרובע היהודי בעיר העתיקה.

בתום קרבות הבלימה הכריז נציג האו"ם, הרוזן השוודי פולקה ברנדוט על הפוגה בקרבות, חודש שייקרא לימים **ההפוגה הראשונה**. במשך החודש (9.7.1948-11.6) התחמשו כוחות צה"ל, קלטו נשק סובייטי ולוחמים חדשים: את אנשי גיוס חוף

לארץ (הגח"ל) פליטי מחנות העקורים באירופה. במהלך ההפוגה התרחשה גם הפרשייה העגומה של המלחמה בין האצ"ל לצה"ל על ספינת הנשק אלטלנה. מייד בתום ההפוגה יצא צה"ל למספר קרבות מפנה, בהם עברה היוזמה מן הצד הערבי אל הצד הישראלי. קרבות אלו נקראו בשם: "קרבות עשרת הימים" (9-19.7.1948). במסגרת זו יזמה חזית המרכז את המבצע הגדול- **מבצע דני**, בו נכבשו סביבות לוד ורמלה, בחזית הצפון התנהל **מבצע דקל** לכיבוש הגליל התחתון, ובחזית הדרום נעשו שני ניסיונות, שלא צלחו, לפרוץ את הדרך לנגב. בתום קרבות עשרת הימים הוכרזה ההפוגה השנייה. מכאן ועד לתום המלחמה יצא צה"ל מידי פעם במבצעים התקפיים כדי להרחיב את גבול המדינה היהודית. המבצעים הגדולים בתקופה זו היו: **יואב**, לפריצת הדרך לנגב, **חירם**- לשחרור הגליל העליון, **חורב**- לריסוק הצבא המצרי ולהסגת כוחותיו משטח ארץ ישראל, **ועובדה**- לפריצת הדרך אל הנגב העמוק ולכיבוש ראש מפרץ אילת.

חטיבת קרייתי (4) במהלך המלחמה: תקציר

מאז הקמת החטיבה, בפברואר 1948, פעלה החטיבה בתחומי תל אביב והסביבה. בחודשיים הראשונים להקמתה השתתפה בחטיבה בליווי השיירות מגוש דן לירושלים, באזור הכפרים יאזור ובית דגיאן (בית דגן). כוח של טירונים מהחטיבה היה חלק מהגדוד הראשון של מבצע נחשון שפעל לפריצת המצור על ירושלים. במסגרת תכנית ד', פעלה החטיבה יחד עם כוחות נוספים במבצע חמץ, במסגרתו נכבש החלק הערבי של יפו. כוחות של החטיבה פעלו בפעולות הטרדה כנגד הכפרים והשכונות סלמה, אבו כביר וג'בליה. החטיבה השתתפה גם בשלב הסופי של מבצע חמץ, קרי- טיהור יפו, ומפקד החטיבה, מיכאל בן גל, קיבל את כניעת העיר. רגע לפני כניסת ההפוגה הראשונה לתקפה נפלו 12 מלוחמי גדוד 42 בקרב בפאתי רמלה.

עם היציאה הבריטית מארץ ישראל תפסו כוחות החטיבה את מחנה צרפין (סרפנד) והדפו מספר מתקפות נגד עליו. במסגרת קרבות עשרת הימים פעלה החטיבה כחלק ממבצע דני. גדוד 42 פעל במסגרת המאמץ הצפוני של המבצע, וכבש בין השאר את שדה התעופה של לוד. בהמשך כבשה החטיבה את העיר רמלה וקבלה את כניעתה. עם ראשית ההפוגה השנייה השתתפה החטיבה במבצע ללכידת עריקים בתל אביב (מבצע בצר- ראו בנספח 5). באותה העת הוקם גדוד חי"ם נוסף שסופח לחטיבה (גדוד 142). הגדוד שמר על עמדות מול הלגיון הירדני באזור נחל מודיעין. ב- 23.9.1948, בעת מתקפה ירדנית, נפלו 23 מלוחמי הגדוד, ושניים מהם נעדרים עד היום.

מיכאל בן גל, מפקד 'קריית', עם
 יצחק צ'יז'יק, המושל הצבאי של
 יפו, בישיבה ראשונה לאחר
 כיבוש, מאי 1948. קיצוני
 משמאל-עמוס בן-גוריון, קצין
 הקשר של הסוכנות היהודית עם
 שלטונות המנדט.

כיבוש לטרון במלחמת ששת הימים

הירדנים מפגיזים את תל אביב

ב-5 ביוני 1967 החל הצבא הירדני בהפגזת מטרות איכות במרכז העורף האסטרטגי של מדינת ישראל (ומרחב החטיבה המרחבית 4):

- מחנה כפר סרקין .
- שדה התעופה לוד (בן גוריון).
- תעש-גבעון ברמלה.
- אזור צהלה – הדר – יוסף.
- מחנה פיקוד המרכז ברמלה.
- תחנת הכוח רידינג וכיכר מסריק בלב תל אביב.

חטיבה 4 מגיבה

ב-5 ביוני הגיבה חטיבה 4 באש ארטילרית על מטרות הצבא הירדני. החטיבה תוגברה בכוחות הבאים:

- הסיירת הפיקודית "חרוב" בפיקודו של סרן אריה צידון (צימל) לצורך פשיטה על תותחי הצבא הירדני ושיתוקם.
  - פלוגת טנקים AMX-13 מגדוד 19 של חטיבה 60 בפיקוד מ"פ רס"ן אבשלום אורן.
  - פלודת טנקים "שרמן" M-1, מגדוד שריון פיקדי (גש"פ) 182.
  - פלוגת טנקים סנטוריון בפיקוד מ"פ מצגר.
  - 5 שיריוניות AML-90 בפיקוד הסמ"פ סגן יורם פרומרמן (מפלוגת "דוכיפת").
  - גדוד חיר"ם 98 מחטיבה 80.
- לאחר התגבור מנתה החטיבה 7 גדודי חי"ר ועוד כוחות מסייעים.

כיבוש לטרון

בשעה 05:22 ניתן אישור מהמטכ"ל לכיבוש לטרון.

בשעה 06:02 החל שלב הפיצוח והריכוך של משטרת לטרון על ידי הטנקים וסוללת מרגמות כבדות מתנייעות (מכמ"ת) ובסיומו בשעה 02:20 (באותה השעה שבה נפתחה התקפת חטיבת החיר"ם 55 בירושלים), פתחו הכוחות בתנועה ליעדם, כשטנקים מובילים תוך כדי ירי, ושתי פלוגות הזחל"מים בעקבותיהם. פלוגת הנח"ל שבנקודת גובה גובה 314 העסיקה את האויב מדרום וכוח מחבל קי224 ביצע הטעייה מכיוון הראל.

הטנקים והזחל"מים נעו על דרך עפר המובילה לכיוון אימוואס מצפון-מערב, ורק סמוך למשטרת לטרון פנו ממש לכיוונה. תגובת האויב הבהירה למפקד החטיבה כי האויב נטש את אזור המשטרה. לפיכך הוא האיץ בכוחות, והורה להם לנוע באורות מלאים, כדי למנוע טעויות בניווט.

מוצב לטרון והמובלעת

בשעה 03:00 חדרו כוחותינו לתוך המשטרה ללא התנגדות. לאחר שבדקו אותה דיווח מפקד החטיבה לפיקוד בשעה 03:30 על כיבוש המשטרה.

מיד אחר כך החל הכח בתנועה דרך מנזר השתקנים למוצב לטרון. גם הוא נמצא ריק. לאחר שכוח קומנדו מצרי (בפלוגה מגדוד 53) שאייש את המוצב - נפוץ לכל עבר.

לאחר מכן, כבשו כוחות החטיבה בזה אחר זה וללא אבידות, את אימואס, שיח אבן גיכל ויאלו, תוך הימנעות מפגיעה מיותרת באוכלוסיית הכפרים האלה (לפי הוראת רמ"ח מבצעים משעה 04:40).

בשעה 06:05 דיווח מפקד החטיבה לקצין האג"ם הפיקודי: **"כל המובלעת בידי , אין יריות"**.

כך תוך שעות ספורות, וכמעט ללא אבדות, נפל בידינו היעד שבו הוקז דם ישראלי רב במלחמת העצמאות במהלך בהתקפות חוזרות ונשנות, שכולן עלו בתוהו.

החטיבה כיום

ב-2003 עברה החטיבה מעוצבת הגליל לעוצבת המפץ, אוגדת מילואים משורינת הכפופה לפיקוד הצפון. החל מ-2009 החטיבה מפעילה טנקי מרכבה סימן 4. קודם לכך הצטיידה החטיבה בטנקי מרכבה מדגם ישן יותר. במסגרת הסבת החטיבה לסימני 4, צורף גדוד ההנדסה 7071 כגדוד אורגני עד היום. במבצע צוק איתן השתתפה יחידה מחטיבת קרייתי באיתור והשמדת חוליות נ.ט. בגזרת חטיבה 401..

נספח 1: מורשת ההגנה: ספר ההגנה- כרך שלישי ממאבק לחימה ספר שני- עמ'

1216-1218

המורשת

כמו כל תנועה עממית גדולה ינקה ה"הגנה" ממורשת העבר ויצרה במשך השנים גם מסורת משלה.

התנועה הציונית, אמה הרוחנית של ה"הגנה", הוציאה את ערך הגבורה העברית ממחבואיו, בהם נגנזו ונשכחו בימי הרעה של הגלות, והעמידה אותו בין ערכיה המחודשים. ספר יהושע־שופטים, מרד המכבים, גבורת הקנאים תפסו מקום מרכזי בחינוך העברי החדש, ועלילות גיבורי קדם הוצבו לדוגמה לדור הצעיר. ההיסטוריוגרפיה היהודית הקלסית העמידה במרכז תולדות ישראל בגולה את הגזירות והרדיפות; התנועה הלאומית ניסתה להבליט את הכיסופים לגאולה ולהעלות את ניצוצות הגבורה היהודית. לעומת "ספר הדמעות" של שמעון ברנפלד נכתב בארץ־ישראל, בהשראתו של אחד מאבותיה הרוחניים של תנועת ה"הגנה", ברל כצנלסון, "ספר הגבורה" (1941) של ישראל היילפרין. שבו לוקט כל זכר לעמידת גבורה יהודית בימי מסעי הצלב, גזירות ת"ח ושאר גזירות ופרעות, והועלתה על נס גבורתה של ההגנה העצמית היהודית בגולה; וכל אלה שולבו במאבק העם על מולדתו - ארץ־ישראל.

"גבורת ישראל" - כתב ב. כצנלסון במבוא ל"ספר הגבורה" - "צורה בצרור החיים של האומה. -- יסוד הגבורה הוא עצם מעצמו של סוד הקיום הישראלי. אין לחיות את חיי ישראל בין דתות תוקפות, בין מלכויות מתנצחות, בין מעמדות יריבים, בתוך מהפכות, תמיד במלתעות הסכנה מבלי הגבורה. אלמלא גבורה קשת עורף זו, כלום היה בנו הכוח לצפות לנצחון ביום מן הימים? מנערי הקנאים, אשר מעניהם התחכמו להביא עליהם כל מיני יסורים נוראים וקרעו בשרם לגורים בדרשם מהם רק אחת, כי יודו במו פיהם אשר הם מקבלים עליהם עול מלכות הקיסר ומהם לא נכנע אף אחד לבטא בשפתיו כי הקיסר אדון לך ועד נוער הקנאים של ימינו, השומר על הגחלת העברית במחתרת ובשבי - פתילה אחת היא, אשר איננה אוכלת, ואם יש ערובה - בה ערובתנו". ובארץ־ישראל הזכירו הרים וחרבות את גבורת ישראל בימי קדם. החורש בגליל ראה את פסגת התבור, ממנו יצאו למלחמתם ברק ודבורה; בנחל חרוד קשור היה זכרה של מלחמת גדעון במדינים; על הר הגלבוע ריחפה נשמתו של שאול המלך; בנחל קישון שקעו מרכבותיו של סיסרא. מודיעין, ביתר, מצדה שימשו מטרה לטיולי הנוער וחברי ה"הגנה" בהזכירם את גבורת המכבים, הקנאים ואנשי בר־כוכבא. לאט־לאט החלה התנועה ליצור מסורת משלה. אגדת "השומר" היתה רובד ראשון

במסורת זו. הקובץ „זכור“ לחללי השמירה והעבודה העברית עשה שליחות חשובה בגולה היהודית. בתרצ"ו (1936) נוסף לו קובץ „השומר“ וסיפורי שומרים אחרים.

פרשת הגדודים העבריים הלהיבה אף היא דמיונם של רבים, אולם העובדה שהגדודים פעלו לאחר הכל במסגרת זרה, והגדוד הארץ-ישראלי לא זכה להשתתף בכיבוש הארץ ולשפוך דמו על שחרורה, צימצמה את השפעתה.

יום תל-חי, י"א באדר תר"ף, נהפך ליום זכרון לגבורה העברית בארץ-ישראל. „זכור“ של ב. כצנלסון (ר' כרך א', עמ' 583), יומנו של י. טרומפלדור, שירי תל-חי הפכו לנכס משותף של התנועה הציונית על כל אגפיה. בתל-חי נקבעה התורה ששלטה בתנועה עד עצם ימי מלחמת-הקוממיות, כי אין עוזבים נקודה יהודית בלי קרב התגוננות עד קצה גבול היכולת.

מאורעות אב תרפ"ט (1929) תרמו אף הם את חלקם ליצירת מסורת ה„הגנה“. מצד אחד – טבח חברון וצפת, מצד שני – עמידת חולדה ובאר-טוביה. מעשי גבורה בודדים נמסרו מפה לפה, וההכרה בצורך לקיים ארגון „הגנה“ מתמיד ושוקד על הכנות ליום צרה היתה נחלתם של רבים.

אף-על-פי-כן ינקה התנועה עד מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט את עיקר השראתה מן הגולה. בשנת תרצ"ב (1932) אורגנה מטעם מרכז ה„הגנה“ תערוכה ניידת של „גבורת ישראל“, שעברה מגוש לגוש ומישוב לישוב. מארגן התערוכה היה איש נען משה ברסלבסקי (ברסלבי), שבא לארץ בעודו ילד והתחנך בה; אף-על-פי-כן הכריעו בתערוכה המומנטים מן הגולה, והמוטיב העיקרי בתערוכה היה הינוכו של דור ה„הגנה“ בארץ להכרה כי אין להרשות שזועות הפרעות בגולה יחזרו בארץ-ישראל.

עם מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט נוסף נדבך חדש למורשת ה„הגנה“ העמדה במרכז חי הישוב, ולא היו איש ואשה שלא היו קשורים בדרך זו או אחרת, במישרין או בעקיפין, בפעולותיה. כל ישוב יהודי טעם את טעמם של המאורעות והמונים רבים לקחו חלק בפעולות שמירה והגנה שגרתיות ובעליות הכיבוש הרבות. אגדת טירת-צבי וחניתה, אגדות ה„נודדת“, הפר"ש ו„פלוגות האש“ של וינגייט נוספו, מבלי שישכחו, על מסורת העבר.

באה מלחמת-העולם השניה ועמה השואה. השואה היתה ותהיה תמיד מקנת אש צורבת בלבנו של כל איש יהודי, האשליות שטופחו בקרב האומה מימי המהפכה הצרפתית על חיים של שלווה בגולה התמוטטו. המאבק, הרצוף אכזבות ואף השפלות, על זכותם של המתנדבים היהודים מארץ-ישראל להילחם עם הנאצים, גם אם הסתיים בסופו של דבר בפיצוץ-מה עם הקמת הבריגדה היהודית – השאיר אף הוא טעם מר. אגדת לוחמי הגטאות ופרשת הצנחנים – עם כל גבורת היאוש שהיתה כרוכה בהן – לא יכלו לנחם מכאן המרירות שהיתה נסוכה על המאבק עם הבריטים בשנות תש"ז-תש"ח.

ואז בא הרובד האחרון – ההעפלה והמאבק המזוין. כל פעולה ופעולה הפכה לציון דרך, למקור עידוד; החללים – לדמויות גיבורים שנפלו על מזבח מולדתם.

ערב מלחמת-הקוממיות כבר היתה ל„הגנה“ מסורת היסטורית מגובשת, שהכשירה את הרבבות לקבל את עול המלחמה לא רק בתוקף מסגרת ציבורית מחייבת, שקמה תוך המלחמה עצמה, אלא בכוחו של רגש חובה לאומי, שמקורו בחינוך, באוירה, במסורת ששררה בקרב הישוב.

חובת ההשתתפות האישית בהגנת הארץ והישוב, ההכרה כי אין לסגת ואין להיכנע,

כל כל נסיגה וכניעה סופן כליה ואבדון, חדרו עמוק־עמוק בלבבות. שיקולי חשבון והגיוון כביכול שנשמעו מפעם לפעם מפי חוגים מתונים איבדו ערכם. אורה זו איפשרה אמנם גם התפתחות מעשים בלתי מחושבים, מיותרים ומסוכנים, שעשו לעתים הארגונים הפורשים מן ה"הגנה", שאיבדו לעתים כליל כל חוש של ריאלייות ויש שפעלו כדון־קישוטים בחלל ריק. חשיבותו של ארגון ה"הגנה" היתה גם בכך, שידע לשמור באורה זו על מידת הריאלייות הדרושה.

נספח 2: מפת החלוקה - כ"ט בנובמבר

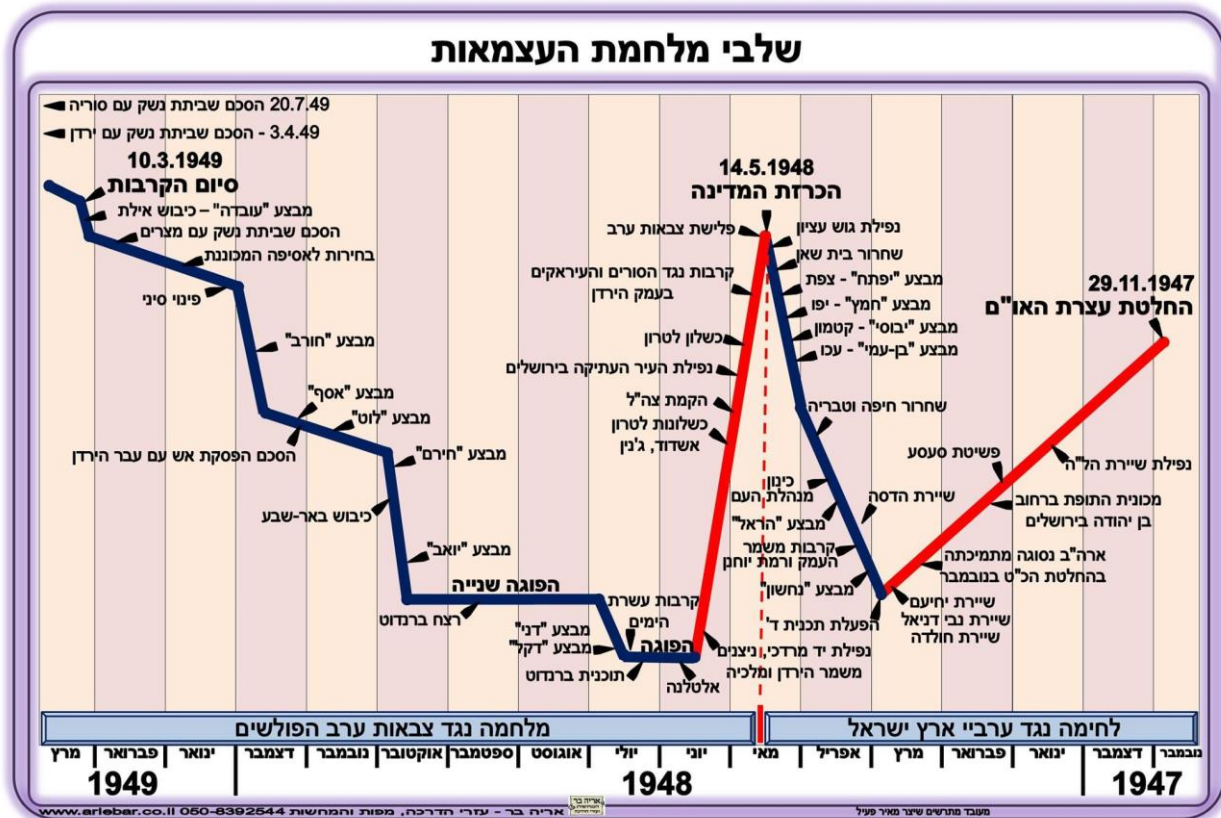

נספח 3: מפת חטיבות צה"ל עם הקמת המדינה

נספח 4: סדר זמנים לקרבות החטיבה במלחמת העצמאות

**דבר מבקיעי הדרך / נתן
אלתרמן**

"עברנו את הדרך, והיא פתוחה" -
הודיע הרץ נושא המגילה בטקס
פתיחת הדרך לירושלים.

ההיגיון גזר: לשווא!
הפחד סח: נחתם דיננו!
חשבון המלחמות השב
ירק בבזז אל מול פנינו.
פלדה אנגלית ואש-ערבים
צווחו: אתכם נכריע ברך!"-
ולנו רק מנין רובים...
אבל עברנו את הדרך!

מגבול מזרח שטפה עמון
מגבול דרום עלתה מצרים.
צפון וים בקול- המון
סגרו את מעגל הצייד
כסד נתנו רגלינו, אל,
עלי גחון זחלנו הרה,
ועל גבנו אח נופל...
אבל עברנו את הדרך.

עורב ועיש על גבהים
ראה ראו לדת ממלכת
עת הגדודים העבריים
טרפו ולא עמדו מלכת.
כבתום עמל חריש עמוק
נמים הם תחת תל ופרח.
לא ישיגם קול שיר ושחוק
שכן עברו הם את הדרך.

לך, העם הקם וחי
נישאו הם לא הלל וכתר
לך העם הם נתנו שי
את ארבעים הקילומטר...
את ארבעים הפרסאות
העקובות מקרב- ופרך
האפורות ומסולעות...
ומעתה פתוחה הדרך...

(נתן אלתרמן, הטור השביעי,
"דבר" 10.12.1948)
השיר מובא כאן ברשותו
האדיבה של היוצר והזמר נתן
סלור, נכדו של נתן אלתרמן).

תחנה שנייה: קרבות חטיבת קרייתי במרחב לטרון

שלושה חודשים לפני תום מלחמת הקוממיות בדצמבר 1948, יושב משורר גדול "נתן אלתרמן" וכותב שיר על הכביש החדש שנחנך אל ירושלים, זהו **כביש הגבורה**: מצומת נחשון, לצומת שמשון, דרך שער הגיא, עוקף לטרון.

נתן אלתרמן לקח **סיפור הרואי דרמטי** ומתמצת אותו למספר משפטים. זוהי **הדרמה הגדולה ביותר: המערכה על הדרך לירושלים בתש"ח**. נשאלת השאלה מדוע היא משמעותית והרואית?! כי אנחנו עכשיו כאן, יש קונספט מסוים אם חס ושלוש הערבים יצליחו לחסום את הכביש, המשמעות היא **שכל יהודי ירושלים נכנעים**, מדובר ב-100,000 המהווים **שישית מכל היישוב היהודי בארץ**. תושבי ירושלים מקבלים אספקה מת"א. **אם אין ירושלים אז המשמעות היא שאין מדינה, ע"פ דוד בן גוריון**, אם ירושלים הייתה נופלת לא הייתה מדינת ישראל.

ירושלים לא הייתה כזו חשובה. היו בה הרבה אבדות. אך דוד בן גוריון היה **אחוז אמוק לגבי ירושלים**, כבר ברמה הפסיכולוגית, זה יותר מהרמה הרציונאלית, אין אדם מלבד דוד בן גוריון שלקח הימורים כמוהו. בלעדיו העיר לא הייתה מחזיקה מעמד והיא הייתה קורסת.

משטרת לטרון

מכל המשטרות שבנו הבריטים בשנות ה-30 של המאה ה-20, שלוש זכו לתהילה:

(1) משטרת נבי יושע (מצודת כ"ח) – שנכבשה רק בניסיון השלישי.

(2) מצודת יואב – מצודה שרק בפעם השמינית הצליחו לשתק את "המפלצת שעל הגבעה" – כך יצחק שדה, מח"ט 8, תאר את משטרת עיראק סואידן. היום בית "גבעתי".

(3) מצודת לטרון – ש-5 ניסיונות לכיבושה נכשלו במלחמת 1948, ורק במלחמת 1967 נכבש המקום.

זהו אתר ההנצחה המרכזי לכל חללי חיל השריון

זהו המוזיאון המגוון ביותר בעולם של רק"מ = רכב קרבי משוריין: רק"מ צהלי – טנקים ומשוריינים שלקחו חלק במערכות ישראל, רק"מ שלל, רק"מ אוסף. בסך הכל למעלה מ-150 כלי רק"מ.

קרבות לטרון

כשאומרים את השם "לטרון" מנקודת מבט של תש"ח, הכוונה למתחם ולא לנקודת ציון. הכוונה לא רק למבנה המשטרה אלא למתחם חטיבתי בסדר גודל של 5 ק"מ ורוחב 2 ק"מ: מבניין המשטרה דרך מנזר השתקנים דרך תל לטרון ודרך כל פארק קנדה מזרח, רכס תותחים – כל תא השטח בין המשטרה ובין שער הגיא, מצפון לכביש המהיר של היום.

לטרון היה נקודת מפגש של שתי דרכים חשובות שעלו מהשפלה אל ההר. מי שישב בלטרון ישב בנקודת מפתח ויכול היה להחליט מי יעבור. "הדרך הראשית לירושלים" ו"דרך השיירות הראשית" נפגשות שתיהן בלטרון.

עד פרוץ המלחמה, עד ה-30 בנובמבר 1947, התוואי של הדרך לירושלים יצא מתל אביב, דרך צומת בית דגן, המשיך ישר לרמלה, ללטרון, לשער הגיא ולירושלים (מפה להלן). כך נסעו עד פרוץ המלחמה, וזו הייתה "הדרך הראשית לירושלים" – "הכביש הישן".

כשפרצה המלחמה אף אחד לא העלה על דעתו לנסוע בדרך הזאת, כי כביש זה עבר בתוך עיר ערבית גדולה – רמלה (30,000 ערבים), ואף אחד לא רצה לנסוע בתוך עיר ערבית עוינת בעיצומה של המלחמה. לכן שינו את נתיב הנסיעה. כשהגיעו לצומת בית דגן לא המשיכו ישר לרמלה אלא פנו דרומה דרך המושבות הראשונות: ראשון לציון – נס ציונה – רחובות – בצומת ביל"ו ימינה ומיד שמאלה – מזכרת בתיה – חולדה – בצומת חולדה שמאלה, והגיעו ללטרון (מפה להלן). זוהי "דרך השיירות הראשית", בה נסעו מפרוץ המלחמה ועד הקמת המדינה, במהלך חצי השנה הראשונה של המלחמה. הרציונל היה לעקוף את רמלה. שתי הדרכים נפגשו בסופו של דבר בלטרון. לכן כל עוד ישבו בריטים בלטרון – לא הייתה בעיה. מה שתיארנו בשלוחת השיירות ובקסטל שייך לשלב הראשון שכבר נגענו בו.

ב-18 במאי 1948, 4 ימים לאחר הקמת המדינה, הבריטים עזבו, ונכנס הצבא הערבי הטוב ביותר – הלגיון הירדני, סדר גודל של 2 גדודים, כלומר – מאות חיילי לגיון שנכנסו ותפסו את מתחם לטרון, ויצרו "פקק" מאורך. שתי הדרכים שלעיל – "הדרך הראשית לירושלים" ו"דרך השיירות הראשית" – הובילו ל"פקק לטרון", וברגע שהירדנים נכנסו למתחם הזה, נוצרה בעיה.

הפתרון ללטרון היה דרך עפר בת 10 ק"מ שנקראה "דרך בורמה", שעברה בתוואי נסתר מדרך המלך. רק ב-1 ביוני 1948 "דרך בורמה" נפרצה.

- למה הלוחמים הגיעו בדרך המלך ולא בתוואי החדש שגילו ב-21 במאי 1948?
- 1) כשהלכו בפעם הראשונה ללטרון, אך אחד לא ידע שכבר מה-18 למאי 1948 ישבו שם ירדנים. הלוחמים היו בטוחים שישבו שם רק ערבים מקומיים.
- 2) כדי להציל עיר של 100,000 יהודים צריך כביש, והתוואי שגילו ב-21 במאי 1948 היה שביל רגלי. אולם, גם כשנפרצה "דרך בורמה", בן גוריון המשיך להתעקש על לטרון.

מבצע בן נון א' וב'

היה ניסיון כושל ב-25/5/48 לכבוש את הדרך לירושלים. קרב זה נקרא גם **קרב "העולים חדשים"** מכיוון שחטיבה 7 הייתה מורכבת מגדוד 72 שרבים מלוחמיו לוקטו מיחידות עולים חדשים ממחנות המעצר בקפריסין. במבצע השתתף **אריאל שיינרמן (שרון)** הוא היה מפקד מחלקה בחטיבת **אלכסנדרוני** ונפצע קשה (כדור חדר אותו מצד לצד, הוא חטף כדור בלסת, ומי שחילץ אותו מהשטח היה **יעקוב בגין** חייל פצוע גם הוא). כאן נכנס לתוו"ל "**לא מפקירים פצוע בשטח**". בניסיון זה נהרגו 74 לוחמים, היה ניסיון מר לכבוש את הדרך אל לטרון.

דוד בן גוריון מקבל את הידיעה המרה **ואין לו את הפריבילגיה להתאבל**, הוא פוקד לצאת שוב ללטרון. לאחר חמישה ימים יש מבצע נוסף (31-30 למאי 1948) **בן נון ב'**. ניסיון זה כמו קודמו גם כשל, נוספו 45 חיילים הרוגים.

לאחר ניסיון כושל זה, דוד בן גוריון לא מוותר ושולח כוח נוסף, שמונה ימים לאחר מבצע בן נון, לכבוש את לטרון. לוקחים את מיטב הנוער, הכי קרביים, פלמ"חניקים, ואת מצביא השדה הטוב ביותר, מי שייצא למבצע הייתה **חטיבת יפתח** שירדה מהגזרה בצפון, בפיקודו של **יגאל אלון**, יחד עם חטיבת הראל (יש לציין כי היא הייתה מלאה באבדות כ-250 הרוגים מתוך 1300 לוחמים). מפקד המבצע היה **יגאל אלון**. אך קרה אסון גדול, הייתה טעות ניווט גורלית והם לא השתלטו על הגבעה הנכונה, והיו 17 הרוגים נוספים. (על חטיבת הראל היה לכבוש את גבעה י"ג ולאחר מכן חטיבת יפתח תעבור דרך גבעת י"ג כדי לכבוש את גבעה י"ד אך זה קרה בדיוק ההפך).

בן-גוריון פוקד שהלילה יוצאים ברביעית על לטרון. יגאל אלון חש שמישהו צריך לפגוש את בן-גוריון. הוא לא עשה זאת **ושלח את יצחק רבין נושא כליו**. יצחק רבין עומד מול דוד בן גוריון ואומר לו שצריך להתארגן. כך אמר יגאל אלון. הם ילכו בדרך עוקפת, דרך בורמה.

בן גוריון צועק "צריך לירות ביגאל" (רבין מוכה הלם, למרות שדוד אמר לירות ביגאל לא ירו בו). "מה ששמעת, צריך לירות ביגאל".

- 1) ב-25 במאי – ניסיון ראשון לכיבוש לטרון, קרב בן נון א', שהסתיים בתבוסה נוראה ו-74 הרוגים.
- 2) ב-29 במאי 1948 מוסה גילה את התוואי של "דרך בורמה".
- 3) ב-30 במאי – ניסיון שני לכיבוש משטרת לטרון, קרב בן נון ב', הדסה למפר תופסת פיקוד, עד שנפגעת ונהרגת. הקרב מסתיים בתבוסה נוראה וב-45 הרוגים.
- 4) ב-8 ביוני – ניסיון שלישי – מבצע יורם – ותבוסה נוראה (אז דוד בן גוריון אמר "צריך לירות ביגאל").
- ב-11 ביוני, 3 ימים אחר כך, חנכו את "דרך בורמה", כלומר – חיברו את שני החלקים של 4 ק"מ שמשני הצדדים בעוד קטע של 2 ק"מ, כך שנוצר מצב שמשאיות יכלו לנסוע לאורך כל הדרך.
- ב-11 ביוני גם נכנסה לתוקף ההפוגה הראשונה. היה הסכם, לפיו בתקופת ההפוגה הראשונה בכביש הראשי אפשר לנסוע עם אוכל, אבל אסור לנסוע עם תחמושת ונשק. לכן בזמן ההפוגה נסעו בדרך הראשית עם אוכל, ונסעו ב"דרך בורמה" עם תחמושת ונשק.
- כשהסתיימה ההפוגה, אי אפשר היה לנסוע בכביש הראשי עם אוכל, והתחילו לנסוע ב"דרך בורמה" גם עם נשק ותחמושת וגם עם אוכל.
- אחרי ההפוגה יצאו למבצע גדול שנמשך בין 18-10 ביולי 1948, מבצע "לרל"ר" – על שם 4 המטרות של המבצע: לוד, רמלה, לטרון, רמאללה. מתוך היעדים הצליחו לכבוש רק "לר" אחד: את לוד ורמלה. שם נוסף של המבצע – מבצע "דני", על שם דני מס, מפקד הל"ה שנהרג ב-16 בינואר.
- 5) אור ל-16 ביולי – ניסיון רביעי, התקפה של גדודי חטיבת "הראל" על רכס התותחים בלטרון. להתקפה קדמה הרעשת תותחים על הרכס. חלק של הרכס נכבש אבל הלגיון החזיק במקום גדוד משוריין ופתח בהתקפה על חיילי חטיבת "הראל" שלא הספיקו להתחפר. כוחות חטיבת "הראל" נאלצו לסגת כשהם משאירים במקום 19 הרוגים ופצועים שנרצחו על ידי חיילי הלגיון.
- 6) ב-18 ביולי – ניסיון חמישי ואחרון לכבוש את משטרת לטרון. המשימה הוטלה על פלוגה של חטיבת יפתח ועל מספר זחלמים (זחל"מ = זחלי למחצה, כלי רכב המונע באמצעות שני זחלים מאחור וזוג גלגלים בחזית להיגוי) וטנק קרומול של חטיבה 8. במחצית הדרך פתח הטנק באש על המשטרה. בעת שילוחו של

הפגז השלישי נתקע התרמיל בקנה והטנק נאלץ לסגת כדי לתקן את התקלה. קשר לקוי גרם לכך שמפקד שדרת הזחלמים ראה בכך אות לנסיגה ופקד על הזחלמים לסגת. מפקד הפעולה לא רצה לסכן את חיל הרגלים בהתקפה ללא סיוע ופקד על נסיגה כללית.

לוד ורמלה נכבשו, ונכבש כל החלק שמדרום ל"דרך בורמה", ומיד לאחר כיבוש החלק שמדרום ל"דרך בורמה" התחילו לשפוך הרבה אספלט ולסלול את "כביש הגבורה", שנחנך ב-7 בדצמבר 1948, 5 חודשים לאחר מכן. כשנחנך הוא ציין את הדרך ממזכרת בתיה ועד הקסטל דרך כביש 411, קטע קצר מכביש 3 עד לצומת נחשון, כביש 44 עד לצומת שמשון, וכביש 395.

בשנת 1960 סללו את כביש 38 מצומת שמשון לשער הגיא, והדרך הראשית עברה לשם. ביום שנחנך "כביש הגבורה" כתב אלתרמן את השיר "דבר מבקיעי הדרך". נפתרה בעיית הדרך לירושלים, ובכביש הזה נסעו עד 1967, כי עד אז ישבו ירדנים בלטרון, שלא נכבשה.

סיכום

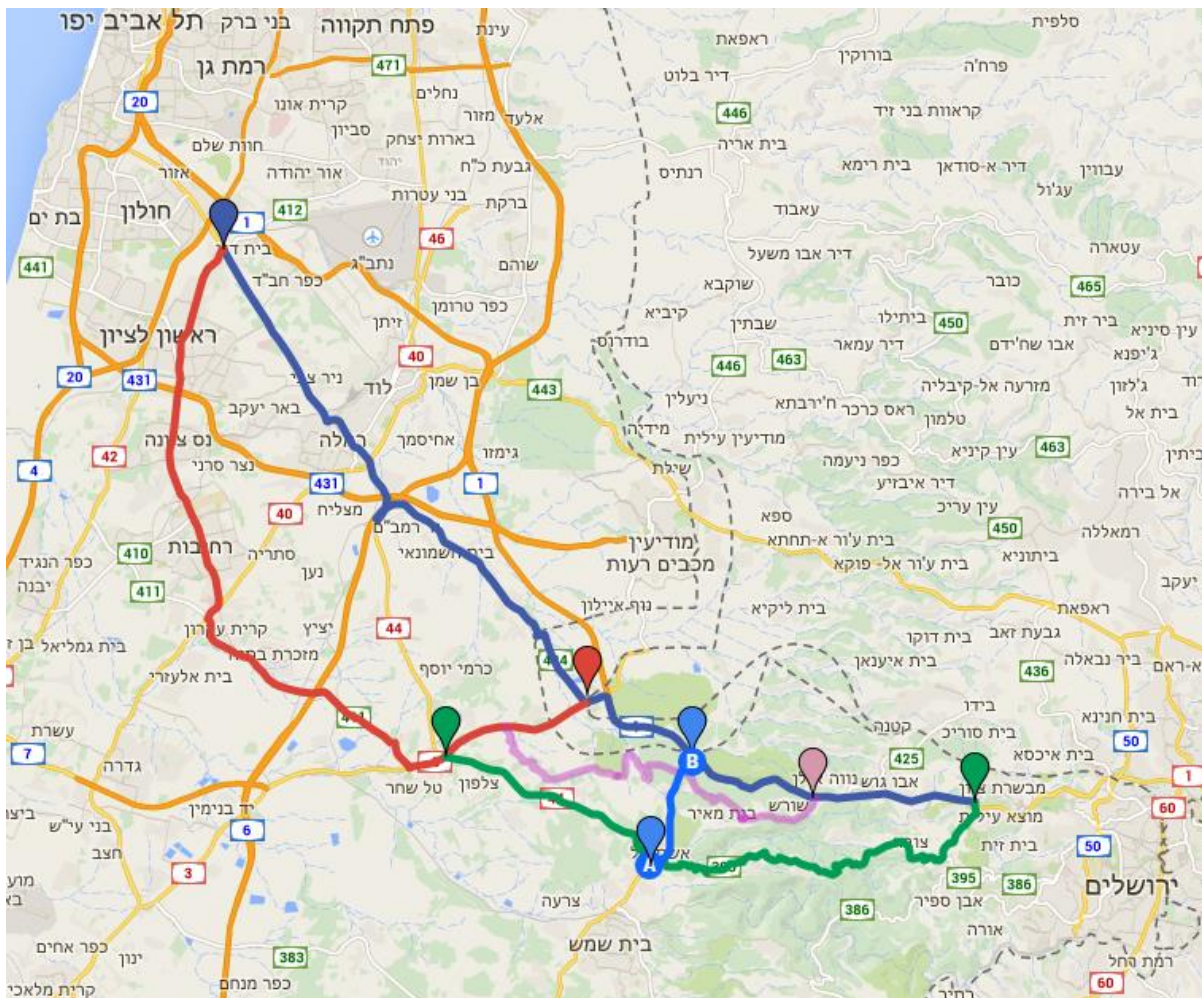
לדרך לירושלים בתש"ח היו ארבעה שלבים:

- 1) עד 29 בנובמבר 1947, פרוץ המלחמה – "הדרך הראשית לירושלים" או "הכביש הישן" עבר דרך לטרון (צבע כחול כהה במפה שלהלן)
- 2) 30 בנובמבר 1947 עד 14 במאי 1948 – "דרך השיירות הראשית" עקפה את רמלה, ועברה דרך לטרון. הבעיה הייתה בשער הגיא ובקסטל. (צבע אדום במפה שלהלן)
- 3) 11 ביוני עד 6 בדצמבר 1948 – "דרך בורמה" עקפה את לטרון, אחרי הפלישה הירדנית. (צבע ורוד במפה שלהלן)
- 4) 7 בדצמבר 1948 עד 1960 – "כביש הגבורה" שנסלל אחרי שביולי נכבש אזור מדרום ל"דרך בורמה", שהיה יותר קל להעביר בו תוואי של כביש. (צבע ירוק במפה שלהלן).
- 5) בשנת 1960 סללו את כביש 38 מצומת שמשון לשער הגיא, והדרך לירושלים עברה בו, ומשער הגיא המשיכה לירושלים בנתיב "הכביש הישן" (צבע כחול בהיר במפה שלהלן).

במלחמת ששת הימים, לטרון נכבשה בחזרה בידי חטיבת קריית, וחזרו ל"כביש הישן" עד 1977, שאז נחנך כביש 1.

בני מהרשק, פוליטרוק (= קצין חינוך) חטיבת "הראל", אמר "תראו לי מדינה שהחזית שלה ברוחב כביש". כביש ברוחב של 6 מטר, ששליש מהחללים, 2,008 מתוך 6,000, נהרגו בהגנה עליו. זהו סיפורה של הדרך לירושלים.

מפת ארבע הזרכים לירושלים בתש"ח:

הסיפור שלא סופר: הנס של קרב לטרון

אחרי הזיכרונות המרים ממלחמת השחרור, חיילי צה"ל נערכו לקרב קשה על מובלעת לטרון. אבל צוות מרגמה אחד ופגז בודד הכריעו את המערכה - ארבעים ושמונה שנים למלחמת ששת הימים

פצע פתוח בלטרון

"במלחמה הזו השמידו את חיל האוויר של המצרים בתוך שעות, היה הקרב הקשה על גבעת התחמושת, וכמובן את שחרור ירושלים, כך שקרבות מופלאים אחרים, בהם התרחשו ניסים של ממש כמעט שלא נחקרו ולא השתמרו בזיכרון ההיסטורי" אומר אבי וינר מי שהיה במלחמת ששת הימים קצין סיור ומדידות (קס"מ) בדרגת סרן בגדוד המרגמות של חטיבת קריית שנילחמה במבואות ירושלים. הקרב המופלא שלו, שלסיפורו כמעט ולא נותר זכר, הוא קרב כיבוש מובלעת 'לטרון'.

לטרון היה פצע פתוח ממלחמת העצמאות. בקרבות העזים שניטשו על הכפר ששלט על הדרך לירושלים נאלצו כוחות צה"ל לסגת שוב ושוב כשהם סופגים אבדות כבדות. ומאז היה האזור מעין מובלעת ירדנית, זיכרון כואב, וצל מאיים על האזור כולו. כאשר הצטרפו הירדנים למלחמה נשלחה חטיבת קריית לכבוש את הכפר. הלוחמים התכוננו לקרב קשה. היעד היה מבוצר, הניסיון ההיסטורי היה מר, ובלב המתחם, כך ידע המודיעין לספר, היה מחסן נשק תת קרקעי גדול ומצויד.

תוכנית הקרב הייתה נועזת. בין הכפר ובין הגבול היה שטח מפורז גדול מטווח המרגמות של גדוד התותחנים שצורף לחטיבה. חדירה של גדוד המרגמות כולו לשטח המפורז היה איטי, מסורבל ומתגלה בנקל. אשר על כן צוות מצומצם של "מרגמה המשוטטת" הסתנן כדי טווח פגיעה מהביצורים בפאתי הכפר.

תפקידה היה לטווח את עמדות האויב - לירות פגזים אחדים ולחשב את הזווית הרצויה והמיקום האופטימאלי. מיד אחר כך היה אמור גדוד המרגמות כולו להצטרף ו'לרכך' את היעד לקראת הסתערות לוחמי החטיבה.

וינר הוביל את אנשי "המרגמה המשוטטת" שכלל צוות של מרגמה 120 מ"מ וצוות חישוב (משנים טכנים). יחידת הסיור, שתפסה עמדה בגבעה שולטת, אמורה הייתה להשקיף ולסייע לו במלאכה הטיווח. "ירינו פגז ראשון" מספר וינר "ואז עלה מולנו בקשר קצין הסיור וביקש נירה פגז נוסף על אותו הקו אבל שמונה מאות מטר קרוב

יותר. זו הייתה טכניקה של טיווח. כיוונו את המרגמות וירינו עוד פגז. ואז שמענו בום כזה שמעולם לא שמעתי, גם לא בתור קצין תותחנים ותיק בחיל תותחנים".

פגז הטווח השני, זה שלא היה אמור אלא לסייע בחישובי הטיווח הצליח לחדור לחרך צר בבונקר התחמושת המבוצר. התחמושת הרבה התפוצצה בקול רעש אדיר. ותושבי הכפר יחד עם חיילי הלגיון הירדני החלו לנוס. לא היה יותר צורך ולו בפגז אחד נוסף. בוודאי שלא הגדוד המרגמות כולו. חטיבת קרייתי כבשה את לטרון ללא קרב.

מתוך-ערוץ 20 הסיפור שלא סופר 18.5.15

תחנת ביניים - נקודת הדרכה רמלה לוד ובריכת הקשתות

לוד ורמלה- 2 ערים שכנות וסמוכות שמסיבה נסתרת לעין- הודבקו בשמן: רמלוד. אמנם, מיקומן סמוך אחת לשנייה והן נהנות מכמעט אותם תנאים טבעיים המאפשרים לעיר חיים: מים זמינים וקרקע וכמובן- דרך ראשית.

אם נשים לב- כיום ישנן המוס דרכים ראשיו שעוברות בקרבת לוד ורמלה, וחלק מדרכים אלה יושבות על דרכים עתיקות יותר, בין עירוניות ובינלאומיות.

אך שונות הן בתכלית השוני:

לוד: עיר בת אלפי שנים, החל מהתקופה הפרהיסטורית עד ימינו לא פסק בה (כמעט) רצף התיישבות. הייתה מיושבת בתקופת יהושע בן נון והייתה מוקפת חומה, נזכרת בתקופה החשמונאית כעיר מחוז, ושיאה הגיע בתקופה הרומאית שאז נחשבה 'המשנה לירושלים' והרואים הפכוה לעיר 'פוליס' הנהנית מההטבות ומפיתוח רב. גם בתקופה הביזנטית נקשרו בה סיפורי קדושה סביב ג'ורג' הקדוש. אולם, מהתקופה המוסלמית הקדומה רמלה החליפה את מקומה.

רמלה החדשה, שמעולם לא ישבו בה לפני כן, עלתה והחליפה את לוד כבירת מחוז, ולוד הפכה לעיירה מנומנמת ומשנית.

בתקופה המוסלמית הקדומה נבנתה בריכת הקשתות ומבנים נוספים בעיר.

בריכת הקשתות

ללוד יש יתרון על רמלה: היא נמוכה ב-50-40 מטרים, ולכן קל יותר להגיע בשטחה אל מי התהום. בסוף המאה ה-10 כתב אלמוקדסי שרמלה יכולה הייתה להיחשב כעיר המצוינת בערי האסאלם, אלמלא הטיב הירוד של מימיה (בגלל מליחות הבארות). סולימאן בנה אמת מים לרמלה, אך היה צריך גם לאצור את המים ולחלקם. בקונסטנטינופול יש כ-200 מאגרים ביזנטיים, וגם בארץ – מאגר הניאה מתחת לרובע היהודי, ובמעלה אדומים מתחת למנזר אבטימוס. לכן הידע היה קדם-אסלאמי. בריכת הקשתות נחפרה בתקופתו של הארון אלרשיד (763-809), הח'ליף החמישי מבית עבאס. מבנה הבריכה הושלם בשנת 789, וזאת על-פי כתובת בכתב חיג'אזי שנמצאת בכניסה אליה:

"בשם אללה הרחמן והרחום...זה מה שנעשה בפקודתו של דינאר, סוכן אמיר

המאמינים יאריך אללה את שלטונו. המלאכה נעשתה בידי עבד א... בדון

אלחגיה 172" (להיג'רה) – החודש ה-12 בשנת 789.

בריכת הקשתות היא מבנה תת קרקעי- בריכה עצומה בגודלה, בצורת ריבוע! 24 מ' אורך צלע, 9 מ' עומק ונפחה הוא כ-5,700 ממ"ק. היא בנויה מ 3 טורי אורך ו-5 טורי רוחב. החלק העליון שלה הוא פתחים ששימשו כנקודת שאיבה. אל החלק התחתון מוליך גרם מגרדות.

הגג נתמך על ידי שלושה טורי עמודים. בכל טור חמישה עמודים, ובין כל זוג עמודים ישנה קשת תומכת. מבנה הבריכה מהווה תקדים ראשון לשימוש בקשת המחודדת, ודגם זה אומץ לימים בידי הצלבנים, נדד עימם לאירופה והתפתח, לקראת סוף המאה ה-12, לקשת הגותית.

בתקרה קרועות שורות של אשנבים מרובעים, שדרכם כנראה נשאבו מים בעזרת דליים וחבלים בדורות הקודמים. הבריכה היא כמעט מרובעת. אורך צלעה הארוכה מגיע ל-21 מטרים, והצלע האחרת – 20 מטרים. בימי החורף עולה הבריכה על גדותיה, והמים נשאבים ממנה.

השם "בריכת הבת הכופרת" שניתן לבריכה מבוסס על אגדה אודות אשה נדיבה שחפרה את הבריכה עבור תושבי העיר הצמאים, ועם השלמתה אמרה לאללה כי הוא לא נתן מים לעיר בעוד שהיא עשתה כן. לשמע דברי הכפירה התגעשו מי הבריכה והטביעה.

בפי הנוצרים הבריכה נקראת גם "בריכת הלנה הקדושה", בהסתמך על מסורת הטוענת שהלנה, אמו של הקיסר הרומי קונסטנטינוס ה-1, היא שיזמה את חפירתה.

הבריכה נודעה גם בכינוי "בריכת אלענזיה", כלומר בריכת העיזים. בעבר ניתן היה לראות במקום שקתות ששימשו להשקיית בהמות.

ישנה כתובת בכניסה לבית הקשתות: "זהו מבין הדברים שצווה לעשות דינר, עבדו של אמיר המאמינים. הדבר בוצע על ידי _____ [חסר] בחודש _____ שנת 172 להיג'רא"

כלומר- מאי 789.

מסקנות על רמלה מהתבוננות בבריכת הקשתות:

1. אם מקימים בריכה בנפח כזה גדול-כמות אוכלוסייה ברמלה מצדיקה שימוש במאגר מים כה גדול. רמלה תפסה תאוצה והגדילה את נפחה, בזמן קצר יחסית. מאז הקמתה בערך ב-713.

2. שאלת אספקת המים לרמלה, מהיכן הגיעו המים? הייתה חידה במשך זמן רב, היום ידוע שיש אמת מים שמובילה מים לרמלה.

בתוואי כביש 6 נעשו חפירות הצלה לפני סלילת הכביש ואז נמצאו שרידיה של אמת מים מרשימה ביותר, ארוכה מאוד שנמצאת 6-7 ק"מ דרומית לרמלה.

אמת המים הזו כוללת צינור שיש לו ספיקה גבוהה מאוד ונוסף על כך יש קירווי מעל הצינורות כדי למנוע גניבה של המים ע"י אנשים שונים, לכלוך ע"י חול נודד, אידוי וכד'..

בתקופה הצלבנית עברה העיר משבר, אך התאוששה עם הגיעם של הממלוכים שהקימו בה מבנים נוספים- כמו את המגדל הלבן ושיפצו מבנים קיימים. עם השנים גם מסורות קדושה נקשרו בשמה של רמלה בהקשרו של יוסף הרמתי ונבי צלאח.

לאורך כמעט כל השנים ישן עדויות קלושות על קהילות יהודיות בערים אלה, חוץ מקהילת הקראים המפורסמת ברמלה.

עם התקופה הבריטית והפרעות לאורך השנים (תר"פ-תרפ"א, תרפ"ט, תרצ"ו-תרצ"ט) האוכלוסייה היהודית עזבה את העיר, ובשנת 1948, ערב מלחמת העצמאות שתי ערים אלה הן ערים ערביות עוינות שתופסות שטח משמעותי בליבה של המדינה שבדרך.

תחנה שלישית: קרב ד' בסיוון במרחב צריפין רמלה

מבנה התחנה

- רקע: פלישת הלגיון
- תפיסת סרפד-צריפין
- לקראת הפוגה בלחימה
- תיאור הקרב
- נספח א: תמונות האנדרטה וסמל הגדוד
- נספח ב: תמונות של עבדאללה מלך ירדן ושל ג'ון גלאב, מפקד הלגיון
- נספח ג: תמונה סכמטית של אזור הלחימה

פלישת הלגיון

הלגיון הערבי היה אולי הצבא החזק ביותר שפעל בארץ ישראל במלחמת העצמאות. הלגיון היה יציר כפיו של הצבא הבריטי, ורוב המפקדים בדרגות הגבוהות בלגיון, לרבות רמטכ"ל הלגיון ג'ון גלאב, היו בריטיים. הלגיון גם התאמן לפי דוקטרינות אימון בריטיות, והסתייע בנשק מודרני יחסית. יחידות של הלגיון פעלו תחת הכנפיים של ממשלת המנדט הארץ-ישראלית כבר בשלב הראשון של המלחמה, ובין השאר השתתפו בכיבוש גוש עציון, בהרס ארבעת היישובים היהודים שם ובטבח בתושבי כפר עציון. עם סיום הפינוי הבריטי מארץ ישראל החליט עבדאללה מלך ירדן להטיל את כוחותיו למערכה בארץ. לפי התכנון של רמטכלי צבאות ערב הלגיון היה אמור לפעול בצוותא עם הצבא העיראקי בצפון השומרון ובגליל התחתון, אבל עבדאללה שאף לכבוש את היהלום שבכתר: הגדה המערבית, על שלל האתרים המקודשים שבה: ירושלים, שכם, חברון ובית לחם. בעצם- שאף עבדאללה להשתלט על שטח המדינה הערבית המיועדת. ב-15 במאי חצה הכוח של הלגיון את גשרי הירדן. כך תיאר זאת השגריר הבריטי בעמאן, קירקרבריידי:

"דקות אחדות לפני חצות, אור ל-15 במאי 1948, עמדו המלך עבדאללה וחברי הסגל האישי שלו בקצה המזרחי של גשר אלנבי שמעל נהר הירדן והמתינו לסיום הרשמי של המנדט... בדיוק בשתיים עשרה שלף המלך את אקדחו, ירה ירייה סמלית באוויר והשמיע בצעקה את ה מילה 'קדימה'. הטור הארוך של הכוח הירדני, שהתמשך לאורך הכביש מאחורי הגשר... החל לנוע למשמע הפקודה ונהמת המנועים גברה

לשאגה. הם חלפו דרך יריחו ועלו אל הרכס" (מובא אצל: בני מוריס, 1948- תולדות המלחמה הערבית- ישראלית הראשונה. תל אביב: 2010. עמ' 234-235).

מען אבו נוער, קצין צעיר בלגיון הירדני העיד: "ההתרגשות הייתה עצומה. אני זוכר את אבי ואמי בתוך הקהל... בעמאן. כאשר עברתי בשיריונית גיי- אם-סי הקלה שלי אמי צעקה: 'אלוהים עמך בני. אל תחזור. הקרב את עצמך בני'. הייתי בהלם. לא מפני שאימי חפצה שאיהרג, אלא מפני שראשה ופניה היו חשופים..." (שם, עמ' 235).

הצבא הירדני הפנה חלק מיחידותיו לירושלים המזרחית. חלק אחר פנה לכיוון לטרון, וחלק נוסף הגיע למרחב רמלה- לוד. במהלך החודש הראשון של המלחמה ניהל צה"ל קרבות קשים עם הכוח הירדני שישב בלטרון. בשלושה מבצעים ניסה צה"ל לכבוש את המתחם ללא הצלחה: מבצע בן נון א', בן נון ב' ויורם. במהלך המתקפה השנייה על לטרון, מבצע בן נון ב' (30-31 במאי) תקף כוח של קריית ואצ"ל את אזור רמלה, אך לא הצליח לכבוש את העיר. בתגובה לניסיון הכיבוש נכנס לראשונה אל מרכזי הערים רמלה ולוד כוח סדיר של הלגיון, ותגבר את כוחות הכנופיות שמפקדן באותה העת, חסן סאלמה, נפצע במהלך קרב עם כוח של צה"ל.

תפיסת סרפנד- צריפין

בשנים הראשונות להתבססותם בארץ ישראל הקימו הבריטים את מחנה סרפנד, ששכן בין ראשון לציון היהודית ובין לוד ורמלה הערביות. עם הפינוי הבריטי מארץ ישראל נכנסה יחידה של הליגיון למחנה הנטוש והחלה להמטיר אש על ראשון לציון. ב-19.5 כבש כוח מחטיבת גבעתי את המתחם. בהתקפה נהרג לוחם גבעתי דוד מזרחי. מעט לאחר מכן עזבו כוחות גבעתי את מתחם צריפין כדי לקדם את פני האויב המצרי בדרום. את מקומם במקום תפס גדוד 42 של חטיבת קריית.

לקראת הפוגה בלחימה

עם היציאה הבריטית משטחי ארץ ישראל ב-14 במאי, קראה מועצת הביטחון למנות מתווך מטעם האו"ם שידאג לאבטחת האתרים הקדושים בארץ ולקידום "הסדר בדרכי שלום של המצב העתידי בארץ ישראל". מי שמונה למתווך היה הרוזן השוודי פולקה פון ברנדוט, שלמרבה הצער לא הכיר מספיק את המצב במזרח התיכון. לסגנו של ברנדוט מונה האמריקאי ראלף באנץ'. ברנדוט ניסה בכל כוחותיו לקדם הפוגה בקרבות בארץ. ברנדוט ומועצת הביטחון של האו"ם סברו כי הפוגה תהיה השלב הראשון בדרך להסכם שלום כלשהוא באזור.

בתחילה דווקא ההנהגה היהודית הסכימה עם ההחלטה שקראה להפוגה, אולם דווקא ממשלות ערב, שהתעודדו מהצלחת צבאותיהם בימים הראשונים לחימה בכרו שלא להסכים להפוגה. ראשי מדינות ערב גם חששו שהסכמה להפוגה תסבך אותם עם דעת הרחוב הערבית, והם יוקעו כחלשים וכבוגדים. באותה העת פעלה במרץ התעמולה הערבית, וההצלחות היחסיות של חילות המשלוח הערביים הועצמו בכלי התקשורת. כך, האמין הציבור בארצות ערב שהצבאות הערביים עולים על חיפה ותל אביב. במצב שכזה- לא היה סיכוי להסכמה להפוגה.

אולם בראשית יוני החלה המציאות לתת את אותותיה אצל שני הצדדים. מפקדי צה"ל הגדירו את ההפוגה כ"טל שירד עלינו מהשמים". צה"ל היו פרוש עד למלוא יכולתו כדי לבלום את הצבאות הפולשים, והחודש הקשה, בו ספג 876 הרוגים (באותה העת נהרגו גם כ-300 אזרחים), נתן בו את אותותיו. הפוגה היה הדבר הנדרש, כדי למלא את המצברים בנשק ובכוח אדם. גם המפקדים הערביים הבינו שהמלחמה היא לא "זבנג וגמרנו" ונאלצו להסכים עם תכנית האו"ם על הפוגה בקרבות. על פי החוקר **אלחנן אורן**, באותה העת הבינו מפקדי צבאות ערב שהתכנית הכללית להשמדת מדינת ישראל כבר לא תצא אל הפועל, ורצו להמיר תכנית זו בתכנית צנועה יותר: תפיסת חלקים רבים ככל הניתן משטחה של המדינה הצעירה. בשלב ראשון לשמר את הישגי חודש הפלישה, ובשלב השני- להשיג עוד הישגים מוגבלים בשולחן המשא ומתן.

בימים שטרם ההפוגה, שנקבעה בתחילה לתאריכים שונים בראשית יוני 1948 ובסופו של דבר ל-11 בחודש בשעה 10 בבוקר, ניסה כל צד לשפר את עמדותיו טרם כניסתה לתוקף. כך לדוגמא תקף הלגיון ב-10 ביוני את גזר, וכוחות גבעתי תקפו את חיל המשלוח המצרי בדרום, בסביבות גשר אסדוד (גשר עד הלום). המקום שבו הצליחו כוחות הלגיון להתקדם למרחב המערבי ביותר היה באזור לוד רמלה. פיקוד צה"ל חשש שעם סיום ההפוגה ינצל הלגיון את מאחזיו כדי לתקוף מערבה ולבתר את מישור החוף, שם התגוררו רוב תושביה היהודיים של הארץ.

קרב ד' בסיוון

במסגרת ההיערכות לקראת ההפוגה, ב-10.6 קיבל גדוד 42 של חטיבת קריית פקודה לתפוס עמדות ליד תחנת הרכבת בלוד, כ-2 קילומטר ממזרח לצריפין. מטרת הפעולה הייתה לקבוע עובדות בשטח רגע לפני הפסקת האש, ולהסיג את קווי

הכוחות הערביים כמה שיותר רחוק ממחנה צריפין, כדי למנוע התקפת נגד על המחנה.

"ב-10 ביוני 1948, עם רדת החשיכה, יצאו מצריפין 50 לוחמים מפלוגה ב' של הגדוד בפיקודו של שלמה רייכמן, מצוידים ברובים, תת מקלעים, ארבעה מקלעי ברן ושתי מרגמות של שני אינץ'. הלוחמים יצאו בחששות כבדים, התקדמו מזרחה בכיוון לוד והתמקמו בשני בתים ליד תחנת הרכבת. הם התחלקו לשתי קבוצות וכל אחת התמקמה בבית אחד. המטרה הייתה להחזיק בבתים אלה עד לכניסת ההפוגה לתוקף.

עם שחר ה-11 ביוני 1948 התגלו הלוחמים, ובשעה 05.00 החלה התקפה גדולה על שני הבתים משלושה כיוונים. בצד הערבי היו מאות לוחמים מקומיים בפיקוד קציני הלגיון. עד מהרה היה ברור שיש לסגת. קבוצה אחת נסוגה נסיגה מסודרת כשהשנייה מחפה עליה ובה היו רוב הנפגעים. קרב הנסיגה נמשך שלוש שעות ובמהלכו נגרמו לערבים אבידות כבדות. בשעה 09.00 הצליחו הנסוגים להגיע לצריפין, שם חשבו שכולם אבודים. במחלקה שחיפתה על הנסיגה היו אבידות כבדות: 12 הרוגים ו-8 פצועים קשה. ההרוגים קבורים ביחד בחלקה הצבאית של בית הקברות נחלת יצחק. הקרב הזה סיכל את כוונת הלגיון לכבוש את צריפין כי ההפוגה החלה בשעה 10.00. לעומת זאת היה ללגיון הצלחה באותו יום בכיבוש יהודה".

(וויקיפדיה: האינציקלופדיה החופשית. ערך: אנדרטת גדוד 42).

הנצחה

"גדוד 42 בחטיבת קריית הוקם בתחילת 1948, ראשית מלחמת העצמאות, מאנשי חיל השדה של ההגנה מאזור תל אביב. לוחמיו פעלו במרחב תל אביב, רמלה והסביבה, כולל הגנה על בסיס צריפין שנכבש מידי הערבים. החורשה מנציחה את 41 נופלי הגדוד במלחמת העצמאות.

תיאור האנדרטה

החורשה בלב הבסיס, סמוך לרחבת החנויות, ותחומה בגדר ברזל. בקצה הדרומי שלה מונח בצל עץ תותח שדה צבוע שחור. בין עצי החורשה מפוזרים בסיסי גרנוליט נמוכים, בראש כל אחד מהם לוח אבן ובו סמל צה"ל, שם נופל ומועד נפילתו. עוד

בחורשה לוח מרכזי ובו שמות 12 לוחמי הגדוד שנפלו בהגנת צריפין (אז - סרפנד)
בד' בסיוון תש"ח (11.6.1948).

דרכי הגעה

המקום נגיש לכל, דרוש תיאום כניסה לבסיס. בסיס צריפין לצד כביש מספר 44, בין
רמלה לחולון. ההנצחה ברחבה המסחרית המרכזית של הבסיס.

מספר הנופלים המונצחים באנדרטה – 41. (מתוך-אתר יזכור גלעד לנופלים צריפי

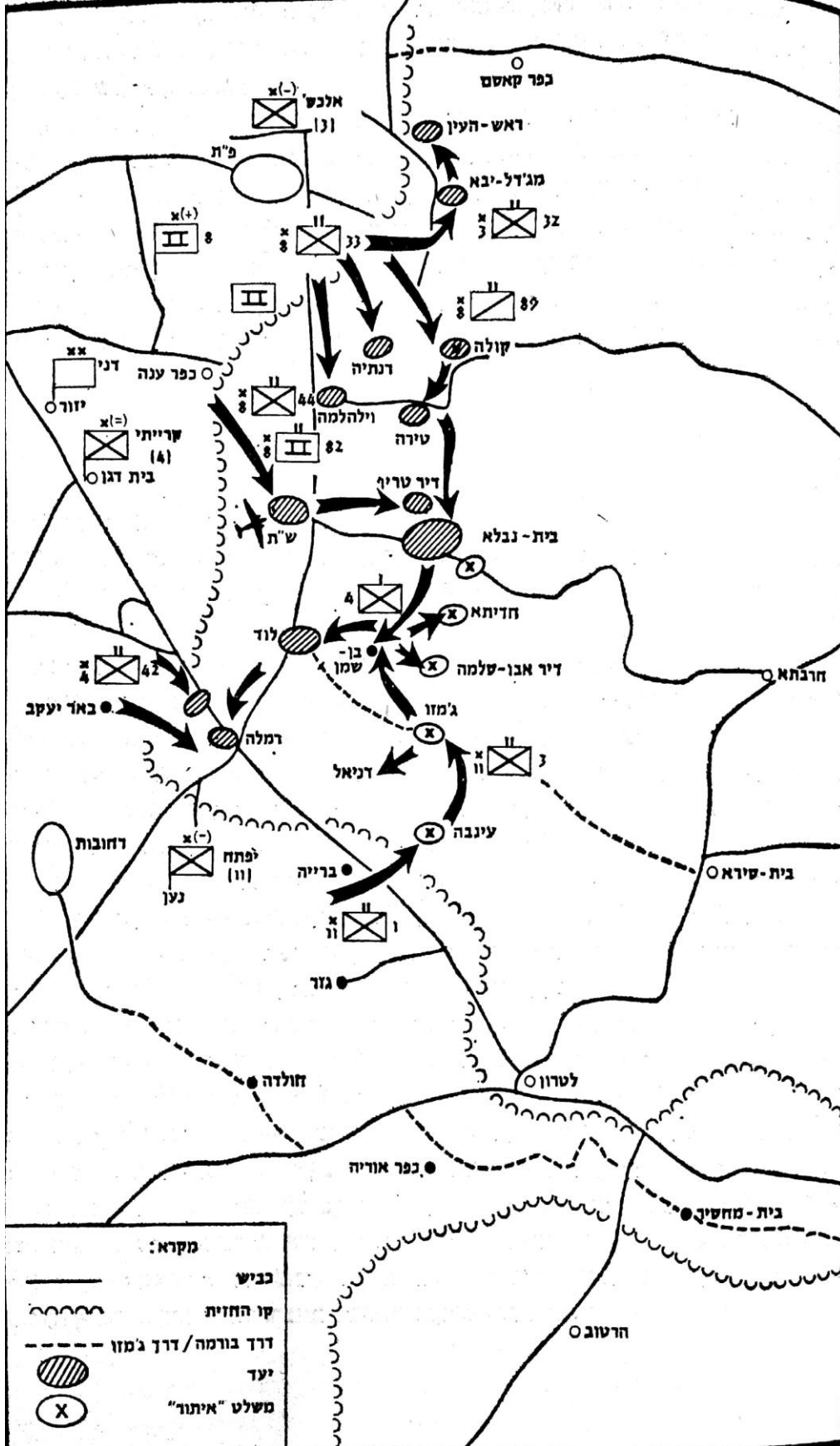
נספח א: תמונות האנדרטה וסמל הגדוד

נספח ב: תמונות של עבדאללה מלך ירדן ושל ג'ון גלאב, מפקד הלגיון

ספח ג: תמונה סכמטית של אזור הלחימה

תחנת רביעית: חטיבת קריית קרב משלט 219

מבנה התחנה

- פתיחה – פואמת מודיעים
- רקע: היסטורי, מרחב מודיעין
- משלט 219: רקע כללי, פירוט הקרב,
- תיאור הקרב ותוצאותיו
- סיכום
- נספח א: מפת שיבת ציון, קברות המכבים, תמונות האנדרטה
- נספח ב: תמונה של האנדרטה משלט 219, מפה של אזור הלחימה
- נספח ג' – עדויות וממצאים שהתגלו בתחקיר הקרב

נפתח בפואמת מודיעים/ בנימין מגנצא:

ההלך, בבואך מודיעים, שור נא, הבט סביב!
הוד השלוח אותך תדהים במראות האביב;
כלניות אדמדמות תפרחנה ופרחי דם המכבים,
חבצלות ורקפות תזהרנה בזהרורי אור רבים,
זכור, ידידי, כי בארץ הלזו, היפה, הנשמה,
כגן עדן היא ללא פרץ, היתה לפני שמה;
פה שוטטו גיבורים אמתיים ולא מדומים, אז ירד שריד לאדירים ויארגו לעמד
מסכת דמים.

שוט, ידידי, בחנוכה, בנתיבי עמק איילון!
השמש בגיא מחכה, לקראתך תעמד בדום!
וראית פתאום, בדרך גבעון, גיבור קדומים ניצב מולה,
כירח הנשקף משמי מעון ופניו אל השמש העולה,
הנה הוא מתתיהו הזקן, דום ניצב על הקברים, אל-על כפיו יפרוש הכהן, מקולו
נמוגו אדירים,

ישא מדברותיו אל צבאו ופניו יבזיקו להבים,
ירעדו הסלעים בצעדו אלי-קרב בעמק שעלבים,
הנה הנו, יהודה המכבי! יזנק בין הפילים, החשמונאי!
יט כידונו על אויביו הרבים! מי כמוך באלים, אל קנאי!

הנה הם, הנם, במעלה בית חורון; יוחנן, אלעזר, יונתן ושמעון! דור אחרון לשיעבוד וחרון וראשון לגאולה ולגאון.

ההלך בבואך מודיעים, עמוד נא רגע ודום!
זעם אל באזנך ירעים, תיסב כל האץ כגרדום! זכור בני המכבים למאות, שעלו בלהב מדורות! ואש בעיניך הדומעות, תוקד כשמונת הנרות!..!

קברות המכבים

מרחב מודיעין הופך למרחב בעל חשיבות בימיהם של החשמונאים שמאזור זה יצאו למרד כנגד מלכות יוון, משפחת חשמונאי במקור מירושלים, עוברת למודיעין כנראה בגלל שירושלים הופעת ליוונית-מתיוונים, ושנתיים לאחר מכן היוונים מגיעים גם למודיעין. ולמשפחת חשמונאי נמאס לעקור ממקומם ולכן מתיתיהו מכריז על מרד. מפת שיבת ציון (נספח א'), מפה שקיימת מתקופתו של בית כורש, המפה משורטטת על פי ממלכתו, והאוטונומיה שהוא נותן ליהודים, פחוות יהודה, גבול דרומי בית צור לחברון-רכס חלחול וכן שם מתקיימות הקרבות של המכבים. הפחוות שנמצאת מדרום היא אדומיה (אדום), וכל פחוות חיה עפ"י חוקה משלה. מצפון לפחוות יהודה יש את פחוות שומרון שהגבול היה באזור עפרה שלח היום. ממערב יש את פחוות אשדוד, שהגבול היה בתחתית ההר-בשפלה. פחוות יהודה התקיימה 200 שנה כעצמאית מטעם ממלכתו של כורש. בשנת 333 לפנה"ס קורה מהפך אלכסנדר מוקדון כובש את יהודה, והיוונים הם השליטים העליונים, כשהיוונים פלשו לארץ הם לא החריבו את ביהמ"ק ולא הגלה את היהודים ולא גזר גזרות- הוא ממשיך בדרכו של כורש, עם האוטונומיה העצמאית שיש ליהודה, תחת שלטונו.

אז למה היהודים מרדו? אחרי הכיבוש הגדול של אלכסנדר מוקדון מי שיורש אותו הם הדיאדוכים, הגנרלים של אלכסנדר מוקדון, ומתחילה מלחמה בין הגנרלים, "מלחמת הדיאדוכים" שבסופה ארץ ישראל נתונה לשלטונו של תלמי, מלחמה זו שהתקיימה כעשרים שנה הובילה לאי-יציבות בממלכה שלאחר מכן תלמי מולך כ-100 שנה וממשיך בדרכו של אלכסנדר מוקדון שהמשיך בדרכו של כורש, ונתן אוטונומיה מלאה ליהודים בשטחם. לפי פרטים יבשים אלו קשה למצוא סיבה אמיתית לכך שהיהודים מרדו במלכות יוון.

167 לפנה"ס – פרץ מרד החשמונאים כנגד השלטון ההלניסטי בסוריה. המרד פרץ על רקע דתי, לא היו לחשמונאים כוונות שלטוניות או טריטוריאליות. בסופו, מבלי שתכננו, נולדה להם מדינה.

161 לפנה"ס מות יהודה המכבי – התפתחה מדינת החשמונאים, שנולדה על רקע קריסתה והתמוטטותה של הממלכה הסלבקית והופעתה של האימפריה הרומית. באותה טריטוריה הוקמו מדינות נוספות – כגון מדינת הנבטים, מדינת היטורים = עם נוודי שהגיע ממדינות סוריה, והתיישב בבקעת הלבנון.

במקום נמצאו מספר קברים. כדי לשייכם למכבים:

1. יש לבדוק היכן כתוב שהמכבים נקברו.
  2. לבדוק האם הקבורה במקום אופיינית למאה ה-2 לפנה"ס.
- מתתיהו מת בשנת 166 לפנה"ס, ובספר מכבים נכתב "אל קבר אבותיו בעיר מודיעית" (מקובלת החלפה בין מודיעין/ס/ת).
  - יהודה המכבי מת בשנת 161 לפנה"ס, ועל מקום קברו מספר ספר החשמונאים. לאחר מותו בקרב אלעשה: "וייקח יונתן ושמעון את גופת אחיהם, ויקברו אותה בקברות אבותיו בעיר מודיעית" (מכבים ב, יט ט)
  - שמעון החשמונאי בנה במקום מצבה וכך נאמר: "וישלח שמעון לקחת את עצמות אחיו, ויקבור אותם אל קבורת אבותיו במודיעית... ויקם שמעון על קברות אבותיו ואחיו מצבה גדולה, אבנים מהוקצעות משני עבריהן, ויצג עליה שבעה עמודים אחד מול אחד: לאביו ולאמו ולארבעה אחיו. ויקף אותם קרנות גבוהות מעשה מקלעות, ועליהן מפותחים כל כלי מלחמה לזכר עולם, וגם תבנית אניות מחוטבות הנשקפות על פני הים. והמצבה הזאת במודיעית עד היום הזה." (מכבים ב יג כה)
  - איפה מודיעין/ס/ת? כמעט על כל גבעה באזור יש חורבה, ובה מגלים שרידים מימי בית שני מתקופת החשמונאים.
  - תושבי הכפר אלמידיא, הדומה לשם מודיעין, הצביעו על האתר שכאן, ליד כפרם, שקראו לו: "קבור אליהוד". במקום שתי שורות של תשעה קברים גדולים חצובים בסלע גיר. הקברים בנויים כפירים חצובים לעומק כמטר וחצי, שבתחתיתם שתי גומחות קבורה צידיות. כל גומחה משמשת לאדם אחד, וייתכן שהקבר נבנה לקבורת בני זוג. מעל הקברים הונחו מכסי אבן גדולים וכבדים שחלקם נראה בשטח. באזור התגלו מערות קבורה מתקופת בית שני ובהם גלוסקמאות – ארונות קבורה קטנים שעל חלקם כתובות בעברית וביוונית. הקבורה בגלוסקמות הייתה אמנם נהוגה בקרב היהודים, אך לא בימי

החשמונאים, ובכלל הקבר אינו הולם את הפאר של קברי המכבים כמתואר במקורות ההיסטוריים. לכן רוב הארכאולוגים תמימי דעים שהאתר הוא בכלל מתקופה מאוחרת יותר, מימי הביזנטים, ולכן אינו יכול להיות המקום שבו נקברו המכבים. בנוסף, בספר החשמונאים נכתב כי המלכים החשמונאים נקברו במתחם קבורה מפואר אשר עוטר בשבע פירמידות, ובתבליטים שתארו כלי נשק ו"פיתוחי אוניות, להראות לכל יורדי הים". מ"קבור אליהוד" אכן ניתן לראות את הים התיכון, אך אין במקום שום שרידי פירמידות או פאר והדר.

- כבר במאה ה-19 הציע החוקר הצרפתי ויקטור גרן לאתר את קברי המכבים על גבעה אחרת ממערב לכפר אלמידיא ומצפון לאתר המכונה "קברות המכבים", סמוך לקבר "שיח ע'רבוואיי" ("בעל העגלה"). שם נמצא מבנה אבן המקורה בכיפה המכונה "חורבת הגרדי". הוא אף חפר חלק מהמתחם בשנת 1870 והציע שחזור שלו, כולל הפירמידות מעל. בשנת 1874 חקר את המקום הארכאולוג הצרפתי שארל קלרמון-גנו, שזיהה את המבנה עם המבנה המסומן במפת מידבא כמקום קבורתם של המכבים. במפה מהמאה ה-6 נכתב: "את מצבת קבריהם (של המכבים) מראים עד היום". אולם צורת הקבורה והחרסים לא מאפיינים את המאה ה-2 לפנה"ס אלא את המאה ה-2 לספירה. המסקנה הייתה כמו ב"קבור אל יהוד", גם אתר זה הוא מהתקופה הביזנטית, ולא מימי החשמונאים.

- למרות זאת, קבר "שיח ע'רבוואיי" אומץ בשנים האחרונות על ידי גופים יהודים דתיים, אשר זיהו בו את קבר מתתיהו החשמונאי. גרפיטי על הקיר מימין לקבר אף מציין "פ"נ מתתיה כהן גדול".

- בשלהי המאה ה-20 הכשירה מדינת ישראל את הגבעות שמדרום לאלמידיא להקמת עיר חדשה בשם "מודיעין". במהלך הפיתוח נערכו סקרים ארכאולוגים וחפירות הצלה רבות. סקרים שנערכו בתחום "גבעת תיתורה", גבעה אליפטית בצפון-מזרח העיר החדשה, הביאו למסקנה שיש לחפש את מודיעין העתיקה שם, ולא בכפר אלמידיא.

בשנת 2001 משלחת של רשות העתיקות ביצעה חפירת הצלה בדרום העיר החדשה, לצד הכביש מודיעין-לטרון. חופרי המקום חשפו במקום מבנה ציבורי, בית כנסת, ששימש גם בימי החשמונאים, וסביבו רחוב וכמה בתים. בנוסף, שמו הערבי של המקום הוא "אום אלעומדאן" ("האמא של העמודים"). לדעת החופרים, הסיפא של שם המקום ("עומדאן") שימר את שם המקום

העתיק "מודיעין" תוך סיכול שתיים מהאותיות. גם תגלית זו זכתה לביקורת משום שהישוב שנחשף קטן ממדים. הממצא פשוט אינו תואם במימדיו את המצופה מעיר עתיקה. יתרה מכך, אין בקרבת מקום אתר ובו שרידי מתחם קבורה חשמונאי מפואר.

- יתכן כי הסיומת בגוף רבים, "מודיעים", מלמדת שהעיר העתיקה בעצם הייתה קיבוץ של כמה כפרים, ששכנו בסמיכות אחד לשני, אך לא כדי ישוב עירוני. מסיבה זו לא מוצאים שרידי עיר בשום מקום, למרות החפירות הרבות שנילו להקמת מודיעין החדשה. מודיעין/מודיעים העתיקה, לפי הצעה זו, השתרעה בכל המרחב שבין "אלמידיא", "קובר אליהוד", "גבעת תיתורה", ועד "אום אלעומדאן", ואופיה היה כפרי.

לסיכום, על דעת מרבית החוקרים מוסכם כי האתר הנקרא קברות המכבים אינו האתר בו נקברו המכבים ואינו האתר בו הייתה העיר מודיעין.

משלט 219

רקע כללי

בתאריך ה-15.7.1948 הוקם גדוד 142 (גדוד ב"חיל המשמר"-חי"מ) בחטיבת קריית (חטיבה 4). חמישה ימים בלבד לאחר הקמת הגדוד, נתקבלה פקודה ממטה החטיבה לתפיסת משלט 219, שנמצא על גבעה שטוחה, מול קו החזית, אשר ממנו ניתן היה לצפות לעבר הרכס, עליו נמצאים הכפרים בודרוס, נעלין ומידיה ולעבר ואדי נטוף, הנמצא בשטח ההפקר. המשלט נתפס למחרת היום, ואויש על-ידי כוח מחלקה. מעתה ואילך, השטח נמצא תחת שליטת צה"ל ונתון להפגזות חוזרות ונשנות ולירי מקלעים מכיוון הכפרים הצופים אל הרכס שבשליטתנו.

ב-18.9.1948 התארגנה פלוגה א', שלוחמיה זה מקרוב גויסו, לעלייה למשלט. מפקד הפלוגה, צבי אברמזון, נפצע בדרכו למשלט ועל הפקודה פיקד סגנו דוד מניפו (זלוטניק). הפלוגה הורכבה מאנשי חיל משמר - אנשי "הגנה", מבוגרים יחסית, מאזור גוש דן ומאנשי גיוס "בצר" אשר כלל חיילים חדשים ובלתי מאומנים. מצבה הכללי של הפלוגה לא היה טוב. הכוח לא היה מאומן ומצבם הפיזי של החיילים היה ירוד. אל הפלוגה הצטרף צוות צלפים מהפלמ"ח.

חיי השגרה של החיילים במשלט (כל קו הרכס) כללו אימוני שדה בסיסיים, התחפרות וביצור העמדות, גידור המשלט בקונצרטינות (טלטליות) דלילות, וסיורי יום ולילה.

מצב הביצורים היה גרוע, העמדות נבנו לגובה במקום לעומק, הן לא היו מוסוות, לא נסללו דרכי גישה ונסיגה, ללא מיקוש הגנה, ללא תעלות קשר וללא רץ.

הפלוגה התפרסה על הרכס במספר נקודות מרכזיות לאורכו. האויב היה ערוך בכפרים שבסביבה והורכב מכוחות לגיון סדירים, המלווים בסיוע תותחים ומרגמות ומאנשי המשמר הלאומי מכפריי האזור.

פירוט אירוע

בשלהי מבצע "דני" הגיעו יחידות צה"ל בראשונה לאזור מודיעים. חטיבת פלמ"ח יפתח תכננה את חסימת הכביש חרכתאלטרון על ידי כיבוש שילתא, חרבת כוריכור ופיצוץ הגשר הנטוי על נחל מודיעים (ואדי מלאקי). ב-17 ביולי יצאה מברפיליה חוליית סיור לאזור הפעולה המיועד. מפקדה היה רחבעם זאבי (גנדי) ועמו קצין התרבות של הגדוד ה-1, יוסקיה אמוראי ז"ל וסייר נוסף.

החוליה צפתה על אזור הפעולה ובדרכה חורה עברה ליד הכפר אלי מידיה. הכפר נראה נטוש, וניכר כי נותרו בו רק מעט גברים מזדיינים. גנדי החליט "לבקר" בכפר מולדת המכבים. הערבים הבחינו בחוליה ופתחו עליה באש. לאחר חילופי יריות נסו הערבים מן המקום. שלושת הסיירים חדרו לכפר, שוטטו בו מעט ואחר שבו לבסיסם.

בלילה עבר גברי עם מחלקת הפושטים על הגשר הסמוך לכפר. הוא נראה דומם וריק. פעולה חסימת הכביש נכשלה. הפושטים לא הגיעו לגשר כי הותקפו על ידי מארב חוק של הלגיון. פלוגה ב' מהגדוד ה-1 (שכבשה את חרבת כוריכור משלט 318) הוכרעה בבוקר בהתקפת נגד של הגדוד הממוכן ה-1 של הלגיון ונסוגה כשהיא סובלת אבדות כבדות (45 הרוגים).

בלילה שבין 20-21 ביולי, בעת ההפוגה השנייה, יצאה מחלקה מגדוד 44 קריית משטח הערכות בדיר אבו סלמה לעבר משלט 219. הכוח בפיקודו של נח בן עמי יצא בשעה 04.15 ועם בוקר חפש את היעד ללא קרב. בשעות הבוקר לכד הכוח כ-15 ערבים ששוטטו באזור. לאחר בירור עם המטה התקבלה הוראה לגרשם לכפריהם.

הלגיון זעם על מה שנראה היה לו בהפרת ההפוגה על ידי צה"ל, ועד מהרה הגיב. בשעה 17.00 נפתחה אש רובים ומקלעים על המשלט מכיוון מידיה ונעלין והיא נמשכה בשעתיים. תוך כדי כך בוצעו גם נסיונות לאגף את המשלט. אש המגינים סיכלה את הנסיונות, ולאחר שנורו גם שלושה פגזי מרגמה נסוגו הערבים. למחרת הוחלפה המחלקה הכובשת במחלקה מפלוגה ג/44.

באוגוסט 1948 נערכה במשלט 219 פלוגה מגדוד חי"מ 142 (גדוד א' חי"מ רמת גן). החיילים היו אנשים מבוגרים שעברו אימון בסיסי ביותר והשתייכו למסגרת של "קו שני" (חיל משמר). הפיקוד החליט להכניסם לקו החזית מתוך הנחה שקיימת הפוגה והם לא יותקפו על ידי הלגיון. לכל היותר יוטרדו בצליפות, ולתרחיש מסוג זה הם מאומנים. באמצע חודש אוגוסט אף נערכה במשלט מסיבת חתונה למאיר גרינבוים (גרנית), אחד ממפקדי המחלקות, שהופסקה בשל צליפות על החוגגים.

הערבים לא השלימו עם תפישת המשלט והמשיכו בניסיונותיהם להתנכל למגניו. צליפות היו מדי יום. רכב של הגדוד ובו המ"פ הותקף באחד הלילות בדרכו מדיר אבו סלמה למשלט. האורבים ידו אש אוטומטית והטילו רימונים, אולם הנהג לא איבד את קוד רוחו, החיש את המהירות ויצא מטווח האש. המ"פ צבי אברמסון נפצע פצעים קלים ואושפז. הפיקוד עבר לסמ"פ דוד מניפז טלוטניק.

מאוחר יותר בתחילת ספטמבר, החל הלגיון להפגין את הרכב שנע בדרך אל המשלט. התנועה ביום הופסקה ורכב האספקה הגיע בלילות בלבד, כשפנסיו מואפלים.

ב-19.9.1948 החל הלגיון בהפגזת המשלט עצמו. מעתה ואילך הותקף המשלט מדי יום. ניסיונות תנועה של חי"ר האויב בשטח סוכלו באש מק"ב. ביום ה' 23.9 הונחתו על משלט 219 כ-50 פגזים. התצפיות דיווחו למפקדת הגדוד על תנועות בלתי שגרתיות של הלגיון ועל כוח אויב גדיל המתרכז בבעלין. כדי לוודא את המתרחש הוציא פיקוד החטיבה כיתת סיור של הפלמ"ח, בלי תיאום עם מגיני המשלט. הכיתה סירה בשטח, אך לא מצאה דבר. בדרכה חזרה נתקלה בשומרי המשלט, שבדרך נס לא פתחו עליה באש.

באותו יום החזיקה במשלט 219 פלוגה א' מגדוד 142 שמנתה 76 חיילים. כן היו במקום מספר צלפי פלמ"ח שהובאו לשם בעקבות הצליפות וההטרדות של האויב. היחידה הייתה יחידת קו שני, שרמת אימוניה נמוכה וחלק מאנשיה בכושר רפואי לקוי. רובם היו קשישים ומבוגרים, אך חלק ניכר מהם היו חברים ותיקים בהגנה

ורק מיעוטם אנשי בצד ומלשון בציר: חיול של אזרחים לא מגויסים ואנשי "משטרה מיוחדת" מרמת גן. הפלוגה הורכבה רק יום אחד לפני עלייתה למשלט והחלה להתגבש רק תוך שהותה בו. החיילים הועסקו באימונים בסיסיים, בהתחפרות, בביצור, בשיפור העמדות, בגידור במספר "קונצרטינות" (גרר תלתלית), והחלו להסתגל לשגרת חיים תחת אש טורדת של נשק קל וארטילריה לחלופין.

המוצב התחלק לשלושה מוצבי משנה המשלט הדרומי (נ"צ 14960.14910) היה בגזרת קבר שיחי עירבאווי, והחזיקה בו מחלקה שמפקדה היה דוד עיון. המשלט המרכזי היה באוכף (נ"צ 14955.14960). כאן ישבו מפקדת הפלוגה, כיתת חי"מ חוליית מק"ב בזה שפנתה לעבר הואדי במורד המזרחי, וכיתת מרגמות 2 אינץ'. המשלט הצפוני היה דרומית מערבית לכפר, בנקודה 219 (נ"צ 14965.14990) משלט עץ התאנה, בו החזיקה מחלקה בפיקודו של יעקב רביד ועמה חוליית מק"ב "בזה" וכיתת מרגמות 2 אינץ'. מצב ביצורי המוצב היה גרוע. הוא היה מוגן הקפית, אך לא היו כל עמדות כלפי מערב. במשלט הצפוני היו שתי עמדות חזית עמדה לעורף ועמדה לאגף. במשלט המרכזי היו עמדת חזית ועמדת עורף. במשלט הדרומי היתה עמדת חזית בלבד. העמדות היו בנויות לגובה כמקום לעומס, ולא היו מוסוות. לא היו חפירות (תעלות קשר) כי השטח היה סלעי והכוח לא קיבל כלי חפירה. לא היתה מספיק אש שתאפשר סיוע הדדי, לא היו דרכי גישה ונסיגה נוחות, וכן לא היה מיקוש מגן. לא נקבעו אפילו רצים שתפקידם לנוע בעת לחימה בין חלקי המשלט.

עם חשכה, בליל 23 בספטמבר, ירד חסמ"פ דוד מניפו לישיבה במטה הגדוד במחנה ישראל. הפיקוד עבר ליעקב רביד ובמקומו, כמפקד המוצב הצפוני, מונה אברהם בקר. לפנות בוקר ירדו סמל הרכב ושני חיילים במשוריין מהמשלט, ובמקומם הגיע סמל רכב חדש במשוריין.

עם אור ראשון בשעה 05.15, החלה הרעשה ארטילרית על המשלט מכיוון בודרום ונעלין. בחסותה נערכו כוחות אויב גדולים סמוך למשלטים הצפוני והדרומי. האויב כלל חי"ר סדיר של הלגיון, מתנדבים בדווים וכפריים. לאחר כחצי שעה של הפגזה כבדה החלה הסתערות על שני המשלטים בעת ובעונה אחת. בהרעשה נהרג מפקד המוצב הצפוני אברהם בקר. דוד עיון קיבל הוראה להחליפו, ובמקומו נשלח למוצב הדרומי מרדכי ליפשיץ. החילופין בוצע תחת אש. מפקד המוצב, רביד, התקשר בטלפון למג"ד משה דרורי מספר פעמים, ותבע סיוע ארטילרי ותגבורת או אישור לנסיגה. התשובה היתה: "החזק מעמד". במוצבים התפתח קרב עז. התחמושת של המגינים הלכה ופחתה. הבזה במוצב הצפוני נפגעה ישירות מפגיעת פגז, וכן נפצעו

מ"כ ומספר טוראים. הערבים הצליחו לאגף את המגינים. התפתח קרב פנים אל פנים, שבסופו נפל המוצב הצפוני בידיהם. בשלב זה הגיע המפקד החדש, עירוני ונתקל בנסוגים. הוא אירגן את הכוח לנסיגה מערבה תוך חיפוי עצמי. המוצב הדרומי הותקף מהאגף הדרומי. אנשיו העריכו שהמתקיפים הם אנשי התגבורת המקווה. הם הניחו להם להתקרב לטווח 100 מטר, ואז צעקו וירו באויר. התברר שזהו האויב והתפתח קרב מטווח קצר. בהמשך נותק הקשר עם המשלט הדרומי, והסמ"פ הבחין בחיילים הנסוגים ממנו לכיוון צפון מערב.

מפקדת הפלוגה לא שלטה בנעשה במוצבים המשניים בשל העדר תעלות קשר ורצים. בבזה במוצב המרכזי חל מעצור והיא הפסיקה לפעול. מפעילה, יעקב בטלהיים, יצא לחפש חוטר ניקוי ובדרך נפגע באש האויב. מ"ב המרגמות מרדכי הריס, שהיה בשוליים הדרומיים של המוצב הצפוני, מסר לסמ"פ על נפילת המוצב הצפוני, ונצטווה לפתוח באש מרגמות ואחר לסגת עם אנשי כיתתו ופליטי המוצב לעמדה חדשה, הנמצאת מערבה לעמדת האוכף. הפקודה בוצעה, והכוח ניסה לבלום את האויב מעמדתו החדשה.

בשלב זה חזרה מפקד המוצב על נסיגה כללית בחיפוי כיתה אחת, כאשר הפצועים מועלים על משורייני. בו בזמן נשלח רץ לעמדת הבזה. החיפוי לא ניתן. כאשר צוות הבזה עם הרס"פ יוסף ברצ'קו התקרב לעמדת המפקד, עזב גם הוא את המקום. ציר הנסיגה היה בואדי לכיוון בית נבאללה. בשעה 09.00 נפסק הקשר של המפקדה עם המשלט.

שליח ממפקדת הפלוגה מסר למרדכי הריס על הנסיגה. הוא החל לסגת לאחור ברילוגים תוך חיפוי. בדרכו אסף אנשים מאוהל המחסן, שלא ידעו כי הערבים נמצאים כבר בתוך אוהל המטבח. למזלם עסקו הערבים בביזה ולא הבחינו בהם. הכוח נסוג בצורה מסודרת עד שדה התירס מדרום למוצב, שם החלה נסיגה בהולה לעבר דיר אבו סלמה. על המשלט נותרו 22 חיילים הרוגים או פצועים. מרביתם השתייכו לכוח שהחזיק בשטח שבין קבר השיחי ועמדת חמה המרכזית.

רק בשעה 08.20, כשעתיים לאחר ההסתערות הירדנית על המשלט, קיבלו גדודים 44 ו-42 הוראה לשגר כוחות לעזרת משלט 219. גדוד 44 שומן, מפקדת החטיבה החלה באירגון התקפת נגד בהשתתפות חנה בתל ה פלוגות מגדוד 44, שתי מחלקות מגדוד 42, צוות קרב גדודי שכלל: שתי וסיוע ארטילרי. ישבו באיזור בית נבאללה.

כח גדול מחטיבת השריון 8, עם זחל"מים ושריוניות, חנה סמוך לשדה הקרב, וביקש לסייע למגיני המשלט, אך לא קיבל אישור ממפקדת חטיבה 4 מטעמי יוקרה, למרות שהוא היה מסוגל להגיע לשדה הקרב במהירות רבה.

שתי המחלקות מגדוד 42 יצאו בשעה 09.00 לכיוון בדפיליה וגבעה 41.5 (גבעה 252, נ"צ 15040.14825) כדי לכובשם ולאבטח את אגפו הדרומי של הכוח העיקרי. כוח זה החל לנוע בשעה 09.30 לעבר משלט 219. בשעה 11.50 נוצר המגע הראשון עם האויב. בשעה 14.30 נכבשה גבעה 252 לאחר קרב קצר שבו לא היו לכוחותינו אבידות פרט למ"מ שנפצע.

כל אותו זמן הופגזו מוצבי 219 על ידי הארטילריה של צה"ל וכוחות האויב החלו בנסיגה. הכוח מגדוד 44 הגיע למשלט בשעה 15.00 לערך. בשעה 15.45 השלימו חיילי גדוד 44 את טיהור המשלט. על המשלט נמצאו 20 גוויות חללים שהערבים התעללו בהן באכזריות. לחלק מהם נכרתו הראשים. לאחרים נכרתו אברי המין והושמו בפיותיהם. שניים מהחיילים, יעקב כטלהיים וישראל גליקזם, לא נמצאו, לא זוהו, והוכרזו כנעדרים. יומיים לאחר הקרב מת מפצעיו משה נאמדר, ומספר החללים והנעדרים עלה ל-23.

פרשת הקרב במשלט מודיעים הועלתה לדיון בישיבת ממשלת ישראל ב-26 בספטמבר. הועלתה הצעה לבצע פעולת גמול גדולה נגד הלגיון הערבי, שבמהלכה ישוחררו איזור ירושלים והר חברון או לפחות איזור לטרון. הממשלה החליטה לא לפתוח במבצע. הצעת ראש הממשלה נדחתה

ברוב של שבעה נגד שישה. בן גוריון כינה את ההחלטה "בניה לדורות". עם זאת הוחלט לבצע פעולות תגמול מקומיות בגזרת מודיעים.

בלילה שבין 25-26 בספטמבר ביצעה חטיבת קריית מספר פעולות גמול נגד ריכוזי האויב. יחידות מגדודים 42 ו-44 פשטו על חרבת כוריכור, מידיה, נעלין ובודרוס. בחרבת כוריכור לא נתקלו באויב, בבודרוס נתקלו באש עזה ונאלצו לסגת. במידיה פרץ הכוח הפושט לכפר, גדם לאויב אבידות ופגע ברכוש. בנעלין פגעו הפושטים מגדוד 42 בריכוז אויב גדול וגרמו לו כ-10 הרוגים. בפעולת התגמול במידיה הצטיין הרובאי חיים דמול, שפרץ לעבר עמדת אויב ללא חיפוי, שיחק אותה וגרם לאויב אבידות. למרות שנפצע קשה ביקש מחבריו לעזבו ולהמשיך בפעולה. הוא חולץ, ומג"ד 44 רס"ן משה וימן המליץ ב-20.7.1949 להעניק לו ציון לשבח.

בחודש אוקטובר נערכה פשיטת גמול נוספת על נעלין על ידי פלוגה מחטיבת קריית. משלט 219 המשיך להיות מטרה קבועה לצלפי הלגיון. שבוע לאחר הקרב נפצעו בו מספר חיילים וביניהם מרדכי ארז (לימים סא"ל מיל.), שנפגע בעת שניסה לחלץ חבר פצוע. בחול המועד סוכות תש"ט, בעת צליפה במשלט, נהרג החייל גד איזורר, ואחריו נפל עוזר שהמי ביד' חשוך תש"ט. היה זה החלל האחרון שנפל במשלט במלחמת העצמאות.

לאחר מלחמת העצמאות הקים הלגיון מוצב גדול בפסגת תל מודיעים (תל איראס) מול משלט 219. המוצב חלש על ואדי מאלאקי (נחל מודיעים) ועל דרך הפטרולים שעברה לאורכו. חיילי המוצב התנכלו מספר פעמים לסיורי צה"ל שעברו למרגלותיו. במלחמת ששת הימים תפשו מחטיבה 4 את המוצב ללא קרב במסגרת טיהור השטח שהחזיקה 2 חטיבות חי"ר ירדניות.

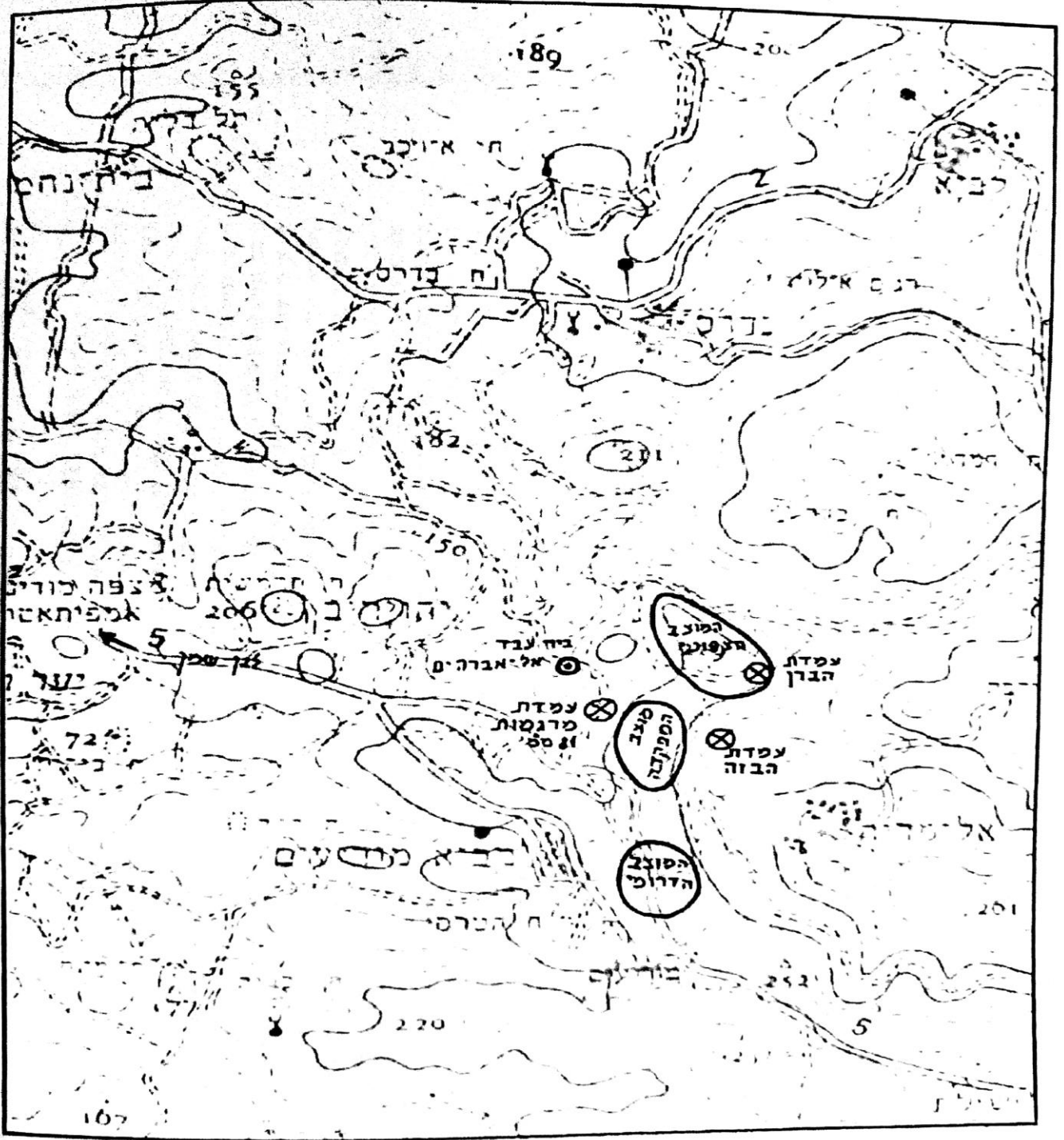
חללי הקרב נקברו בחלקה הצבאית בבית העלמין בנחלת יצחק.

מחקירת הענף לאיתור נעדרים עולה כי גופות החיילים נלקחו על ידי הבדואים לתהלוכת ניצחון בנעילין ומידיה, קימות שמועות על שרפת הגופות וקבורתן במידיה או בתל א-ראס שבמבואותיה, שמועות אחרות אומרות כי הגופות לא נשרפו אלא נטמנו בגבעת אהוד (חירבת כוריכור) הצמודה ליישוב לפיד, או בתל א-ראס.

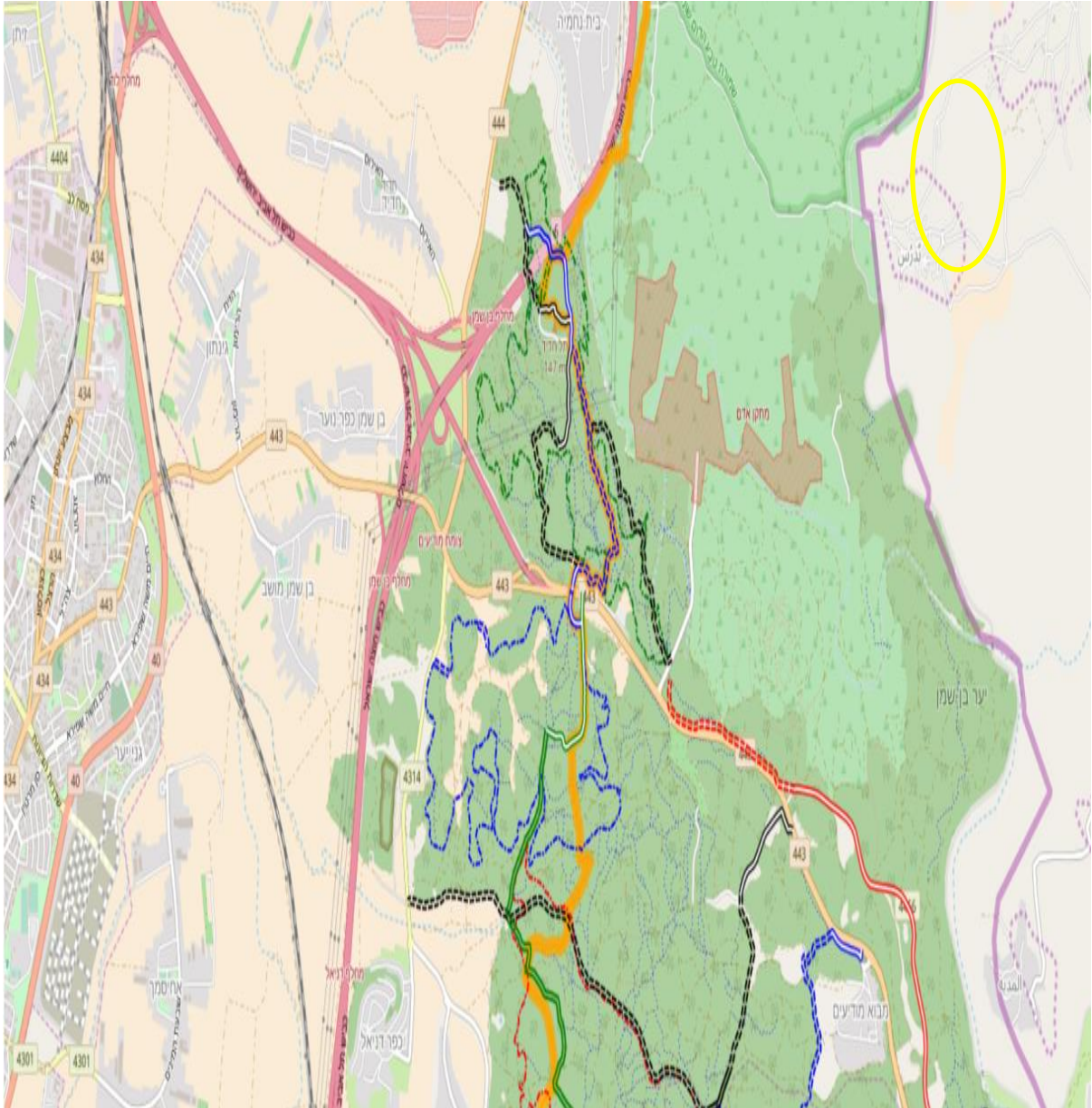
במהלך חקירה לגילוי נעדרים, שנערכה ב-10 בנובמבר 1969, הגיעו החוקרים לגבעת אהוד, ומצאו 2 גופות, אשר זוהו כגופות ערבים לפי מטבעות שהיו ליד. הגופות הושארו במקום. בין המשתתפים בסריקה היה גם רופא פתולוג בשם דר' מאירסון. בניסיון מאוחר יותר לאיתור הגופות, שנערך ב-1998, לא נמצא דבר.

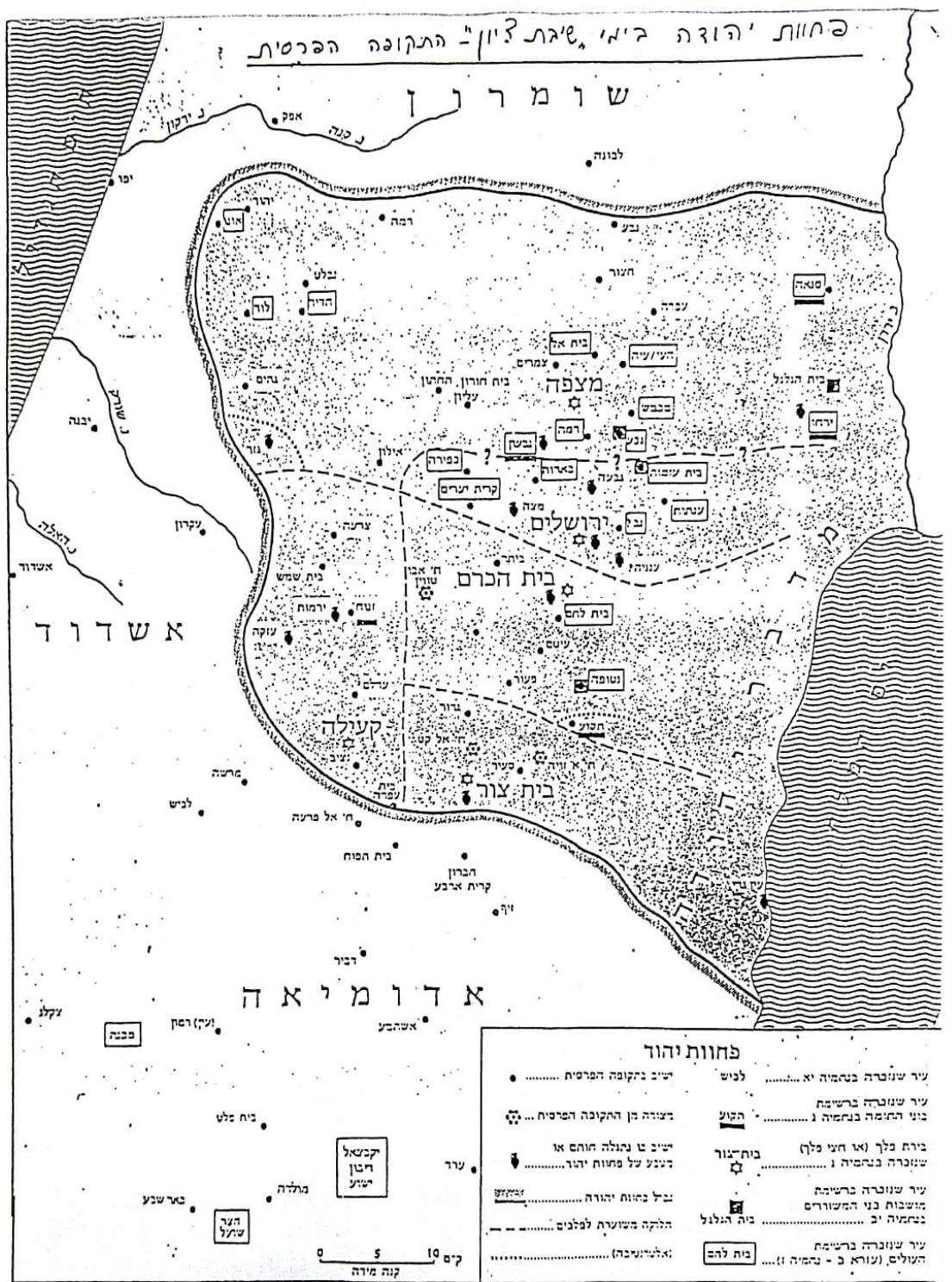
בחפירות ארכיאולוגיות שנערכו בתל א-ראס, באמצע שנות השמונים, נתגלו שלוש גולגולות ושרידי ציוד צבאי באחת המערות שהושארו במקום בו נמצאו. אנשי אית"ן והרבנות הצבאית שחזרו למקום ב-1992 גילו כי האזור השתנה באופן קיצוני ולא ניתן היה לאתר את השרידים.

מפה סכמתית של המשלט

נספח ב: מחקרו של אריה יצחקי

המיתוס

"שימו לב חיילים, אם תרדמו בשמירה, יקרה לכם מה שקרה במלחמת העצמאות לחיילי החי"ם של "ההגנה" במוצב 219. הם נרדמו בשמירה והירדנים חדרו לתוך המוצב הפתיעו אותם, חיסלו 20 מהם וכרתו להם את הראשים". (תדרוך לקראת שמירה בקורס מ"כים בשבטה 1964).

"חיילים אתם הולכים לשמור בגזרה רגישה. אל תזלזלו בתפקיד, אחרת יקרה לכם מה שקרה לחיילי החק"ש (חיל הקשישים) ב-1948 במשלט 219. היתה הפוגה והם היו בטוחים לחלוטין שהאויב לא פעיל. חלקם הלכו לישון והשאר שיחקו בקלפים. עם שחר חדרו למוצב מאות ירדנים והפתיעו אותם עם הקלפים ביד. מי שלא ברח נשחט". (קצין אג"ם בתדריך במטולה בגבול לבנון 1968)

לא היתה כמעט יחידה בצה"ל בשנות ה' 50 וה-60 שלא שמעה על המחדל הנורא במשלט 219 שחייליו נרדמו או עסקו במשחקים.

האמת

מתוך דו"ח גדוד 142 על הקרב: "החיילים במשלט היו בכוננות מספר ימים עקב הפגזות וצליפות טורדניות. עם אור ראשון בשעה 05.50 החלה הפגזה ארטילרית על המשלט מכיוון בודרוס ונעלין, שנמשכה עד 07.30 בהפסקות. בחסותה נערכו כוחות אויב גדולים סמוך למוצבים. כל החיילים היו בעמדות, דרוכים לקרב. בשעה 07.30 פתח האויב באש מקלעים ומכונות יריה לאורך כל החזית, ולאחר כעשר דקות החלה הסתערות על שני המוצבים בעת ובעונה אחת."

בספטמבר 1966 הגיע למשרדי בארכיון ענף היסטוריה במטכ"ל עיתונאי חרדי בשם דוד שניר, כתב העיתון "שערים" של פועלי אגודת ישראל. הוא הציג לפני אישור מרע"נ (ראש ענף) היסטוריה לקבל חומר על הקרב במשלט 219. כשהתחלתי לקרוא את העדויות נדהמתי, היה ברור שהמיתוס הוא שקרי מיסודו והסיפורים על משחקי הקלפים לא היו מעולם.

ב-18 לספטמבר 1966 שלחתי לדוד מכתב, ובו פירטתי את אירועי הקרב. לפי המידע מתוך יומני המבצעים ועדויות הלוחמים התברר כי הכוח במשלט היה בכוננות מירבית והוכרע בשל עדיפות ניכרת של האויב, וכשלים בשליטה ובניהול המפקדות הממונות מחטיבות 4 ו-8 שלא שלחו כוחות תיגבור בזמן.

דוד שניר הקים בהתנדבות לאחר מלחמת ששת הימים עמותה להנצחת הנופלים, שערכה טקסי זכרון מדי שנה ביום הקרב ואף הוציאה בשנת תשמ"ח (1988) ספר הנצחה.

מבדיקת העובדות ניתן להסיק חד משמעית: אין כל שחר לשמועות ולרינונים שנפוצו על חיילי הפלוגה, לפיהן אנשי המשלט ישנו או שיחקו בקלפים, והופתעו על ידי האויב שלכד את המשלט ללא קרב ושחט את מגיניו. שינה או משחקים לא היו

אפשריים כלל בעת ההרעשה הכבדה שקדמה להסתערות. מגיני משלט 219 נלחמו בגבורה במשך כשעתיים ומחצה ועמדו מול כוחות אויב עדיפים במספר, ללא סיוע מכוחותינו הסמוכים. הסיוע אורגן באיטיות והגיע מאוחר מדי.

הדבר החמור ביותר הוא אי הפעלתו של כוח מחטיבה 8 שחנה במחנה בית נבאללה וביקש לסייע בקרב. הבקשה נדחתה על ידי מפקדת חטיבה 4 מסיבות של יוקרה. המח"ט חשש שהכוח של חטיבה 8 יגזול את התהילה מחטיבתו.

ראוי לציין כי גם האויב סבל אבידות ובין השאר נהרג מפקדם של הבדווים שיחי עבדאללה אל צווארמין.

.....בשנות ה־70 וה־80 ייערה הקק"ל את איזור המשלט ונטעה בו אורנים, הוא שולב ביער מודיעים הגדול. באיזור שיחי עירבאווי הנקרא כיום חורבת הגרדי נערך סקר ארכיאולוגי כדי למצוא את שרידי מודיעין הקדומה מהתקופה החשמונאית. למרבה האכזבה, ולא במפתיע, התברר שזהו אתר מהתקופה הביזנטית. בשנים האחרונות "גוייר" אתר שיחי עירבאווי והוצבה בו מצבה הקובעת שזהו קברו של מתתיהו החשמונאי אבי משפחת המקבים... אין לדבר כל יסוד מדעי והענין דומה לזיהוי המוטעה של אתר "קבור אל יהוד" הרומי עם קברי המקבים.

לאחר שנעשה הצדק ההיסטורי ללוחמי גדוד 142, במידה רבה בזכות עקשנותו ותושייתו של האיש היקר דור שניר, הגיעה העת למצוא את שני הנעדרים. החיפושים החלו בסוף שנות ה־60. מהרגע הראשון אמרתי לדוד שניר כי אין לי ספק שהחללים הנעדרים קבורים בתחום המוצב הירדני בגבעת תל א-ראס שבכפר מידיה. אך לצערי היו שמועות בלתי מבוססות שטענו בי החללים נקברו בח'רבת כוריכור, כיום "גבעת אהוד" הסמוכה לישוב לפיד. אמרתי לשניר כי הדבר בלתי אפשרי, ומדובר בקרב אחר שהתחולל חודשים לפני כן, בעת קרבות "עשרת הימים" (18.7.1948). החוקרים דבקו בגרסת כוריכור והחלו לחקור שם. במקום נתגלו שתי גופות אשר זוהו כגופות של ערבים, לפי מטבעות שהיו לידן. הגופות לא פונו לבדיקה נוספת והושארו באתר. בין המשתתפים בסריקה היה רופא פתולוג בשם ד"ר מאירסון. בעקבות הכשלון בח'רבת כוריכור, שוב הופנו המאמצים לאתרי הכפר מידיה. בשנות ה־70 וה־80 הפך הכפר אל מידיה לאתר טיולים מבוקש. נערך בו סקר חירום ארכיאולוגי ונמצאו בו בין השאר חרסים מתקופת הברזל 2 ומהתקופות הפרסית, ההלניסטית, הרומית והביזנטית. בעקבות סקר שערכת במקום היה ברור לי שאתר מודיעים הקדומה נמצא בתל א-ראס שמדרום לכפר, במקום בו שכנה מפקדת הלגיון הערבי בתש"ח. בראש התל מצאתי מערכת מסועפת של מחילות קדומות מהתקופות ההלניסטית והרומית שהפכה בתקופה הביזנטית למערכת משוכללת של אגירת מים, וביניהן משולבות עמדות הלגיון. בכפר עצמו גילינו במערה חצובה בית בד מרשים שחלקים ממנו קדומים וחלקים מודרניים, כולל קורת בית בד אדירה שהיא הגדולה מסוגה בארץ ישראל, העשויה מעץ רדוד שאינו גדל בארץ. משיחות עם תושבי הכפר הסתבר שהעץ לקורה הובא בתחילת המאה הקודמת מקליפורניה בארה"ב על ידי אחד התושבים הערבים של הכפר שהיגר לשם והתעשר. גם בכפר עצמו ערכת טיולים אינטנסיביים מדי שנה, בעיקר בתקופת חג

החנוכה, והתושבים אירחו אותנו בלבביות רבה. בעקבות הסיורים התכופים ואירוח קבוצות המטיילים נוצרו יחסי ידידות ביני לבין חלק מהתושבים ואז התחלתי לחקור בזהירות ובעדינות רבה את פרשת הקרב ב-1948. בתחילה היתה רתיעה מיידית וניכר היה שהם חוששים שמא יואשמו במעשי זוועה וייענשו. אך בהמשך נשבר הקרח והם סיפרו פרטים רבים, כולל מידע ממספר מקורות על שביית שני חיילים יהודיים שהובאו לכפר בתהלוכת נצחון, ולאחר שהתעללו בהם נרצחו בידי הבדווים הירדניים הפראיים ("אל ואחיש") במפקדה שלהם בתל א-ראס ונקברו באחד הבורות שם.

את המידע הזה העברתי מיד לידידי דוד שניר. הוא מיהר ופנה בכ"א אלול תשל"ג (17.9.73), בשם הועד הציבורי של חללי משלט 219 לסא"ל (מיל) שלמה בן אלקנה מגבעת שמואל, שהתפרסם כחוקר תעלומות של נעדרים, וביקשו לחקור את פרשת הקרב ובעיקר לברר את גורל שני הנעדרים יעקב בטלהיים (מ"א 150057) וישראל גליקום (מ"א 150382) הי"ד.

בן אלקנה הסכים, אך שלושה שבועות לאחר מכן פרצה מלחמת יום הכיפורים. בן אלקנה גוייס למשימה מיוחדת: איתור נעדרי חיל האוויר במלחמה. המשימה גדלה והתפתחה ובן אלקנה הועמד בראש יחידה מיוחדת שנקראה אית"ן (יחידה לאיתור נעדרים 5701), שעסקה גם בחיפוש אחר נעדרי חיל הרגלים וחיל השריון, והמלאכה היתה רבה.

רק לקראת סוף 1974 יכול היה להתפנות למחקר על נעדרים משלט 219. בעקבות שיחה עם סגן ראש אכ"א, קיבל בן אלקנה ב-21 באוקטובר 1974 אישור רשמי לחקירה. הוא נעזר בצוות של שני מתנדבים: אליהו וקשל וחיים מיכלסון, גיאולוגים במקצועם, שנרתמו למשימה. הוא הנחה אותם לנהוג בדיסקרטיות: "כי אין זה רצוי שיוודע ברבים (בשום פנים ואופן לעתונות) שאנו מטפלים בנושא".

ב-13 באוגוסט 1975 הגיש בן אלקנה לדוד שניר את הדו"ח ובו סיכום ממצאי החקירה. החוקרים הסתייעו בכל החומר הכתוב שהומצא להם על ידי דוד שניר ממקורות צה"ל והעתונות, בתיק החקירה של הרבנות הצבאית משנת 1951, בעדויות הלוחמים אשר השתתפו בקרב ובחקירות שנערכו ל-19 מתושבי הכפרים אל מידיה ונעילין בשנים 1968-1969 על ידי קציני הממשל הצבאי של נפת רמאללה. הם סיימו את המחקר בסיור שביצעו בשטח בינואר 1975, בהשתתפות ממלא מקום המפקד דוד מניפו וסייען ערבי מהכפר נעילין. אחרי הכל הגיעו למסקנות הבאות: יעקב בטלהיים נראה הרוג על ידי מספר חיילים מיחידתו. על גורלו של ישראל גליקום אין עדות חותכת.

מעדויות שני סייענים ערביים עולה שגופותיהם של גליקום ובטלהיים וכן שני ראשים שנכרתו מחללים אחרים, נלקחו על ידי הבדווים ונגררו בתהלוכות נצחון בכפרים נעילין ואל מידיה. לאחר מכן הועלו באש בסביבת תל א-ראס ונקברו שם. יש לציין כי מידע דומה היה בידי צוות החקירה של הרבנות הראשית בשנת 1951 ולכן הוצא מסמך רשמי על ידי רס"ן י' מאיר קצין, אישות קבורה וזיהוי חללים שקבע כי "הנעדרים אינם עוד בחיים ריש להכריזם כחללים". הסייענים ומקורות

אחרים באל מידיה הצביעו על מספר מקומות באיזור שבהם נקברו כביכול הגופות, אך כל החפירות לא העלו דבר.

סיכם סא"ל (מיל.) בן אלקנה: "מנסיוני בעבר (בחקירות דומות ב-1949 ובמיוחד בחקירת פרשת רצח משפחת לזרוביץ יקירז'נר ב-1963 ובפרשת חקירת נפילת אבשלום פיינברג ב-1967) נראה כי עדיפה שיטת התשאול השקטה לאחר רכישת אמון כפרי ממידיה היודע פרטים על מקום קבורת הנ"ל במידיה. שיטה זאת תאפשר אולי מציאת מקום הקבורה האמיתי."

כלומר, החקירה לא העלתה מידע חדש שלא ידענו. נפגשתי עם אנשי צוות החקירה ומסרתי להם כי לפי המידע שבידי נרצחו הנעדרים ונקברו במערכת הבורות שבראש התל ליד בית מפקדת הפלוגה הירדנית; אך הם התעקשו לבדוק מידע אחר, ובעיקר סמכו לחלוטין על תושב אל מידיה בשם חסין זארק, בעל חנות מכולת בכפר שטען כי הוא יודע את מקום קבורת החללים והוא מוכן להצביע על המקום אם יפנו אליו בצינעה בשעות הערב.

בשיחה עם בן אלקנה מסרתי לו כי אני מכיר את האיש והוא בלתי מהימן לחלוטין ומתעתע. בשנת 1948 הוא היה ילד וכל המידע שברשותו כביכול הוא משמועות. בן אלקנה ביטל את דברי ושלח בראשית 1978 מכתב לראש אכ"א ובו ביקש להפעיל את חסין זארק. בערב ה-26.1.78 הגיע סגן מפקד נפת רמאללה לכפר אל מידיה, נפגש בצנעה עם ה"מקור", והאיש הצביע על שני מקומות בהם קבורים הנעדרים. בימים 1.2.78 ו-22.2.78 הגיעו לכפר חוליות של הרבנות הצבאית וחפרו בשני המקומות, אך לא מצאו דבר..

בשלב זה היה ברור שצוות החקירה של בן אלקנה נכשל במשימתו. הפצרתי בדוד שניר לבקש הקמת צוות חקירה חדש; הוא אכן ביקש זאת אך בקשתו נדחתה:

בחודש אדר א' תשל"ח (פברואר 1978) סערה הארץ כולה בשל הקרנת הסרט "ח'רבת חיזעיה" בטלוויזיה הישראלית. הסתבר שהסרט המגמתי שהציג את חיילי צה"ל ב-1948 כפושעי מלחמה, הוסרט בכפר אל מידיה והשתתפו בו כניצבים ערבים תושבי הכפרים אל מידיה, נעילין ובודרוס, שחלקם השתתפו בהתעללות וברצח חיילי גדוד 142. הוגשו שאילתות בכנסת לשר החינוך והתרבות זבולון המר ועצומות ובהן מחאה על השערוריה המקאברית שאיפשרה הכפשת מדינת ישראל וצבאה תוך תשלום כספי המדינה לרוצחים וצאצאיהם.

חלפו עשר שנים מבלי שחלה התקדמות בחקירת הפרשה, ואו חל מפנה של ממש. בשנת תשמ"ח, 1988 יצא לאור הספר "משלט 219", שנערך על ידי והוצא לאור על ידי האגודה להנצחת הנופלים באיזור מודיעים, ובו פרק שכתבתי על מהלך הקרב. בחנוכה 1989 הדרכתני, כמנהגי, טיול למודיעים (אל מידיה), מולדת המקבים: הובלתי את המטיילים אל עץ אלת המסטיק הענק שבראש התל ונכנסתי עמם אל מערכת המים העתיקה, הבחנתי מיד כי מישהו הבקיע חור גדול בקיר המטויח שתמך בבור מים גדול. בעודי בודק את הכניסה החדשה קרא לי אחד הילדים ואמר כי מצא חומר מודפס ועליו אבן כבדה. הארתי בפנס וזיהיתי צרור דפי צילום של

פרק המתאר מחילת מסתור מימי מרד בר כוכבא, שמצא באתר החוקר יגאל טפר מקיבוץ יגור, העומד בראש צוות לחקר מערות. החוקר כתב כי מצא במקום שני שלדים במצב השתמרות מצוין והוא מעריך כי אלה שרירי לוחמי בר כוכבא.

הוצאתי את המטיילים ממערכת המחילות, נכנסתי אל ה"חדר" הפרוץ ואכן מצאתי את שני השלדים בתוך ערימת עפר ולידם זהיתי קרעי מעיל צבאי ארוך בצבע חאקי שנראה כ"שינל" ישן. וכאלה לא לבשו, כידוע, לוחמי בר כוכבא... באותו ערב טלפנתי ליגאל טפר ושאלתי אותו על "המצא". הוא אישר שמצא את השלדים, אך נאלץ לעזוב את המקום עם צוותו בחופזה עקב התקהלות כפריים ערביים סביבם, שהתנהגו בעוינות. סיפרתי לו כי להערכתי אלה הנעדרים מתש"ח בטלהיים וגליקזם. הוא ענה במבוכה שאם היה יודע שיש נעדרים כאלה היה מטפל בעצמות אחרת... סיכמנו לדווח על הממצא לרשויות צה"ל. אני פניתי לסא"ל יונה מהרבנות הראשית וביקשתי לשלוח מיד למקום צוות של יחידת אית"ן. הוא הודה לי על המידע החשוב והבטיח לפעול מיד. למעשה לא בוצע דבר. הטענה היתה כי בשל "פרוץ האינתיפדה הראשונה" והמצב הבטחוני הרגיש לא ניתן לפעול באיזור ויש להמתין לרגיעה.

בשנת 1991 יצא לאור ספרי "בעקבות לוחמים" ובכרך ג' שלו פרסמתי לראשונה ברמז את המידע על מציאת הנעדרים בתל א-ראס. במקביל פניתי שוב לענף לאיתור נעדרים בצה"ל ולרבנות הצבאית הראשית ודרשתי להביא את השלדים לקבר ישראל. בינואר 1992 זומנתי לפגישה במשרדו של הרב הראשי לצה"ל, האלוף הרב גד נבון. השתתפו בה גם אל"מ דור אבן ראש מחלקת אישות וקבורה, שייקה קריב איש מילואים שחקר את פרשת נעדרים משלט 219, סא"ל איטה תמרי ראש ענף איתור נעדרים, והאדריכל הנתנייתי יהודה יהב, שסייע לי בבדיקת מספר פרשיות בעבר.

במהלך הפגישה דרשתי מהרב הצבאי הראשי לאשר מיד הפעלת צוות של אית"ן כדי לחלץ את השלדים ממערכת המערות, לזהותם ולהביאם לקבר ישראל. הרב ניסה לצנן את התלהבותי. הוא טען שהמידע אינו בדוק... לאחד הנעדרים אין קרובים ודורשים: "ואין למעשה מי שילחץ על הרשויות לעשות את המאמץ הנדרש. המצב הבטחוני סבוך ומסוכן.", הדברים הללו של הרבצ"ר הכעיסו אותי מאד...

[לא יאומן, אך דבר לא השתנה בתחום חיפוש הנעדרים. ב-8.7.2008 פורסמה בערוץ 7 יריעה שכותרתה: "נמנעת הבאתו לקבר ישראל של חייל שנעדר". חבר הכנסת חיים אמסלם מסיעת ש"ס סיפר כי איתר את קברו של החלל הנעדר המ"פ שמעון סמרגד ז"ל, שנהרג בספטמבר 1948 בכפר בדרום ירושלים ונקבר בבית קברות מוסלמי, אך גורמים בצה"ל הודו בפניו שהחלל אינו מובא לקבר ישראל "מכיוון שהגורמים המדיניים אינם נותנים אישור להוצאתו מהקבר מאחר ולחלל אין קרוב ודורש, ואין מי שיכריח את הרשויות לעשות את המאמץ הנדרש".]

החלו חילופי דברים קשים בינינו, ובלהט הויכוח דחפתי את השולחן בזעם לעבר הרב הראשי. ידידי יהודה יהב הצליח בקושי רב לרסן את ההסתערות שלי על הרבצ"ר. בסופו של דבר יושבו ההדורים וסוכם כי ב' 21 בינואר 1992 יצא לתל א-

ראס צוות של יחידת אית"ן בראשות חוקר המערות עמוס פרומקין. במקום יופעל גם צוות חקר המערות של יגאל טפר מיגור. האיזור כולו יאובטח מפני מחבלים בידי חיילי מתקן "אדם" בפיקוד אל"מ דביר ("פרד"), כולל חסימה שתוצב כלפי נעילין. נכחתי בשטח בעת הבדיקה.

הסתבר שבתקופה הארוכה שחלפה מאז גילוי השלדים נכנסו לאתר שודדי עתיקות ערביים שבאו לבדוק מהו ה"אוצר" אותו מחפשים היהודים במערכת המחילות. הם חפרו בשטח שבו היו השלדים, פגעו בהם והעיפו את העצמות לכל עבר. במקום נמצאו עצמות פזורות, שברי גולגלות מנופצים ולידם קרעי שינל צבאי. האכזבה היתה גדולה. מספר חודשים לאחר מכן ב-22 ביולי 1992 ביצעה יחידת אית"ן חיפוש נוסף באתר. אך היה זה מאוחר מידי ולא נתגלו ממצאים נוספים. בדו"ח נכתב: "האיזור השתנה באופן קיצוני ולא ניתן היה לאתר את השרידים".

סיכום הפרשה מעלה מסקנות חשובות. הראשונה: כאשר צוות חקירה נכשל במשימתו יש למנות צוות חדש, רענן, שאינו נגוע בדעות קדומות. השניה: כאשר יש קצה חוט, יש לבצע בשטח בדיקה מיידית, אחרת הממצאים עלולים להעלם או להפגע ולההרס בטעות או בזדון.

שלדים בארון תעלומות ומיתוג כזב אריה יצחקי עמוד 107-125

נספח ג: תמונה של האנדרטאות ביער בן שמן

היו זמנים

יבוא היום, ועוד תשב אל מול האח,
וגם הגב יהיה כפוף כחטוורת,
ותיזכר אז בימיך בפלמ"ח,
ותספר על זאת אגב עישון מקטרת.

ומסביב, ומסביב ישב הטף,
ואישתך גם היא מופלגת בשנים
תזיל דמעה ותקנח את האף,
ותיאנח: היו זמנים, היו זמנים ...

היו זמנים,
אז במשלט ישבנו,
היו זמנים,
לחמנו ואהבנו,
עכשיו דבר אין להכיר -
על המשלט יושבת עיר,
אולי בזכות אותם זמנים ...

ותספר אזי על כיבושים וקרב,
והקטן בין הילדים יעיר בלחש:
ובכן, זה סבא שהציל את המצב,
מסבא שכזה באמת, באמת, יש נחת ...

ואז תראה את זרועך החשופה,
ובה צלקת שהגלידה משנים
ותחייך, את זאת הן סבתא אז ריפאה,
נו, ומאז - היו זמנים, היו זמנים ...

היו זמנים ...

ואם תמשיך ועוד תוסיף קצת לדבר,
וגם מוסר תטיף בקול צרוד, מזקין,
פתאום, הבכור שביניהם חיש יתנער
ויענה: אח, סבא, מה אתה מבין ...?

ואז תדע שזהו חולי מדבק,
ואז תחשוב, אולי צודקים הם הבנים,
בשעתו הייתי גם אני צודק -
אבל עכשיו... היו זמנים, היו זמנים ...

היו זמנים...

נספח ד: מכתבים ושירים על הקרב

"היו זמנים" הוא שיר ישראלי מאת
חיים חפר בהלחנת משה וילנסקי.

השיר נכתב בעיצומה של מלחמת
העצמאות והושמע לראשונה על ידי
להקת הצייזבטרון, בהופעה בחודש יולי
1948.

מילות השיר עוסקות באחד מלוחמי
הפלמ"ח, המספר בזקנתו לנכדיו על
עלילותיו במלחמת העצמאות. במקור הן
ביטאו למעשה כמיהה לבואם של ימים
נורמליים לאחר המלחמה, להקמת
יישובים אזרחיים על שדות הקרב ולכך
שדור הלוחמים יזכה לראות בנים
ונכדים ולהזדקן.

מילות השיר חוזות "על המְשֶׁלֶט יושֶׁבֶת
עיר". לימים הוגשם חזון זה בכ-30
יישובים בישראל היושבים במקום שבו
היה משלט, כגון העיר בית שמש,
שהוקמה על המשלט המשותף.

אבא פוקס
תמיר, בריא וחסון- אריה היה
עם אמו הישישה
לארץ הבחירה עלה.
ללא היסוס- עירת מולדתו זנח
לארץ האבות בחדוה- הים צלח.

התייצב עם בואו כבן ברית
בתוככי שורות ההגנה העברית.
קדוש היום- לעבודה ולמלאכה
קדוש הלילה- לשמירה ולהגנה.

אהבת האם לבן- נכס חשוב
הירא ורך הלבב- לביתו ישוב.
אהבת הבן לאם- נאמנה
אהבת המולדת- עולה על כולנה.

כל בחור עברי
לצר מוכן תמיד
כל בחור עברי
אף בן יחיד.
לא ינום ולא יישן
שומר ישראל
שומר צאתך ובואך- האל.

יצחק בן אברהם- לעקדה הלך
בצר לו- לימינו עמד המלאך
אריה בן ישראל- לעקדה הלך
בצר לו- מנגד עמד המלאך.

כי תצא למלחמה על אויביך
ינוסו משנאיך מפניך.
חרב דוד
ריקם לא שבה לנדנה
חרב אריה- לנדנה לא שבה.

שני מנינים ומחצית
למשכבם העד מובאים
במלחמה נפלו- לעיני אחיהם המכבים.
המון עם נתקהל
זועם וחורק שן
משאלת האם השכולה נתגשמה
עצמותיה- טמונות בחלקת הבן.

מכתבו של מאיר גרנית-

למר דוד שניר, שלום רב!

אני מאיר גרנית (גרינבוים) הייתי אחד ממפקדי המחלקות של מגדוד 44 שהיה מורכב מאנשי חי"מ מתושבי רמת גן והסביבה. הגדוד היה ממוקם במחנה ישראל ומפקדו היה דב נשרי, סגנו של המפקד היה דוד גולדה.

תפקיד הגדוד היו: החזקת המשלטים מבית נבאללה ועד בן שמן. פלוגתנו שהייתה בפיקודו של צבי אברהמסון, היתה ממוקמת במשלט 219 שהיה ממול לשני כפרים ערביים, מידיה ובודרוס.

יום נישאנו חל בתאריך 24.8.48 חגגנו אותו ברמת יצחק ומאחר שמצב הבטחון לא איפשר לחברי במשלט להשתתף בשמחתנו עלינו למחרת היום, עם נשות המפקדים, וכיבוד, למשלט 219. התפרשנו ליד מאהל המ"פ לכבוד המאורע המיוחד. הבאנו עמנו את הצלם מר שחורי, צלם ותיק מרמת יצחק, כדי שינציח את האירוע. באותו היום היה מחצב הבטחון באזור מתוח ביותר. הערבים צלפו לעבר המשלט, ובגלל זה לא יכלו חלק מהמפקדים להשתתף במסיבה. באמצע המסיבה העליזה חלה החמרה במצב. הערבים החלו לצלוף לעבר המאהל, בירי צפוף ביותר.

ואנו היינו נאלצים לחזור כלעומת שבאנו. לאור המצב רציתי להשאר המשלט. אולם מפקדי צבי אברהמסון אמר לי לקחת את הנשים ולהוריד אותן בביתן, ואת חופשת הנישואין לא להפסיק. בדרכנו חזרה, המשוריינים, חמושים בנשק ורימונים, פגשנו ליד יער הרצל תגבורת גדולה שהוזעקה למשלט. אחרי שבוע חופשה חזרתי למשלט, כעבור שבועיים. סערך שבוע לפני בתאריך הגורלי של כיבוש המשלט היתה הפגזה כבדה של הלגיון מכביש בית נבאללה. אחד הפגזים פגע ליד החפירה בה שהיתי עם מחלקתי, מהדף האויר הועפתי, והייתי בהלם חמור. רסיס פגע בטבעת נשואי וכך נצלה האצבע. קורט הנהג הוריד אותי לבית החולים תל השומר. כך, שבזמן ההתקפה הגדולה, וכיבוש המשלט ע"י כח הלגיון והכפרים, לא הייתי נוכח במקום.

ביום המר של הכיבוש, בא לבית החולים בו שהיתי מר מלר, משכונ החייל ברמת יצחק (עובד עלית), הוא היה בעת ההתקפה במשלט. במהלך ההתקפה קבל הלם ואצבע אחת נפגעה ברסיס וחצי וחצי נקטעה. הוא ספר לי על מהלך ההתקפה. איך הם היו מעטים נגד רבים, ואיך ההעזרה והתגבורת שבקשו לא הגיעה. הוא גם ספר איך לחמו האנשים בגבורה, עד שנפלו. ואיך שחיילי הלגיון והכפריים התעללו בגופות. בו בעצמו לא נגעו למזלו, היות וגם הוא נחשב למת. אלא רק הורידו מאצבעו טבעת זהב. כוחותינו מצאוהו במצב של הלם וכך הורד לבית החולים. זה היה יום שחור היות ואת גופות החללים הביאו לתל השומר.

משלט 219 חזר לשליטתנו לאחר שעבר מספר פעמים מיד ליד. עלי לציין שימים מספר עוד לפני שנפגעת דווחנו למפקדה על ריכוזי כפריים מול המשלט ועל הבאת חילי הלגיון במשאיות, דבר שהעיד על תכונה שלתי רגילה, אך נענינו שלא נפריז...

אינני יכול לסיים מבלי לציין שליבי כואב ואינו שוכח על העוול הרב שנעשה לנופלים בגבורה בקרב על משלט 219 ע"י הספור שהתהלך בישוב, כאילו הותקפו האנשים בעת שנתם וכך נהרגו, בזמן שההתקפה בוצעה ביום. ים להזים את העלילה, שכנראה היתה פרי דמיונם של האחראים, שלא דאגנו להגיש תגבורת ועזרה בזמן למרות הקריאות החוזרות ונשנות, כפי שזכור לי, מאז. אני מקווה שתעזר בחומל הנ"ל. זו תהיה תרומתי.

בכבוד רב

מאיר גרנית

צבי אברמסון

מפקדה הראשון של פלפוגה א' / גדוד 42

כמה מילים על הפלוגה-

אנשי הפלוגה היו רובם אנשים מבוגרים, בני 40 ומעלה, שאיישו את גדודי החי"ם. בחייהם האזרחיים היו האנשים בעלי מקצועות שונים. רובם היו מגוש דן והם נענו ובאו למרות גילם ולמרות שחלקם הגדול יכול היה לקבל שחרור מסיבות בריאות ומסיבות משפחתיות, אך איש מהם לא ביקש להשתחרר. הם ראו בשירותם צו השעה, מעין תרומה אישית עם הקמת המדינה. על אף גילם ומצבם ביצעו האנשים את המשימות בהוטלו עליהם כל הצד הטוב ביותר – אם בשמירה, ביום ובלילה, בקור ובחום, ללא ביגוד מתאים וללא ציוד מתאים, ואם בתפקידים אחרים – בחפירת עמדות ודרכי גישה, וכל הכרוך בארגון משלט באותה תקופה. בקרב האנשים שררו אחוות אחים ועזרה הדדית.

הייתי מפקדה של הפלוגה מעת הקמתה. רוב אנשיה היו חברי ה"הגנה" והם עברו אימונים בנשק עוד לפני שהתגייסו. מסלולה של הפלוגה החל בכפר ענה, משם המשיכה וטיהרה את יהודיה ובאותו יום לפנות ערב נכנסה לווילהלמה, שנכבשה על ידי גדוד 33. למחרת ספגה הפלוגה הפגזה. לאחר כמה ימים התקדמה לכיוון טירת יהודה. עם שחר נערכה התקפת נגב על קולה, בה נהרגו 16 איש. חלק מן הכוח הערבי שתקף את קולה ניסה לכבוש את הגבעה שעליה התמקמה הפלוגה ובהפגזה נהרגו שניים מאנשי הפלוגה: ברמן ועוד אחד. הגבעה משמשת היום את המחצבה האמריקאית. כעבור שבוע ימים נשלחה הפלוגה לדיר אבו סלם, ליד בן שמן. הפלוגה חולקה לשניים: מחלקה מסייעת ישבה בדיר אבו סלם יחד עם מפקדת הפלוגה, ואילו שתי מחלקות נפרשו על משלט 219 בשלושה מוקדים קבר השיח', האוכף והחלק הצפוני. במשלט 219 ישבה הפלוגה כשלושה חודשים. למרות מיקומו לא ביקש איש לעזבו, כיון שהכל ידעו כי במסגרת ההגנה האזורית הם מאבטחים את הקו הראשון לכל גוש דן. לימים שופרו העמדות בגבעת המשלט, קשה מאוד היה להגן על הגבעה ממזרח ומצפון, וזאת בשל היותה תלולה. ממזרח היינו קרובים מאוד למידיה, ומצפון-לבודרוס. לאחר זמן מה נינתה הוראה להעביר אל המשלט את שאר אנשי הפלוגה. הדרך בין דיר אבו סלם ולמשלט היתה ברובה גלויה לצד העמדות אשר בכפר בודרוס. לאחר תקופת שהייה במשלט היו כמה הפגזות בעיקר מכיוון בודרוס. בדיווחים למפקד הגדוד התרעתי על כך, שמצבנו במשלט היננו בטוח על עיקר. לאחר כמה התרעות הגיעו למקום קצין ממפקדת החטיבה ומפקד גדוד 44 ועוזריו. בשיחה אחר לי מפקד גדוד 44 משה וימן, כי הם נמצאים בתל השומר ב"מצב הכן" והכי אם נהיה זקוקים לעזרה יגיעו אלינו תוך מחצית השעה.

הפלוגה המשלט נכנסה לחיי שיגרה: שיפור עמדות, התקנת דרכי גישה ושמירה ביום ובלילה. האספקה היתה קבועה וסדירה. היה לנו טבח במקום. כחודש ימים לפני האירוע הטראגי החלו כמעט מדי יום, לפנות ערב, הפגזות קבועות על המשלט. גם ההפגזות הפכו לשיגרה. עם נחיתת הפגז הראשון היו אנשים נכנסים לעמדות, כך שאיש לא נפגע.

ביום השבת, 31 באוגוסט 1948, חזרתי למשלט שטנדר ממפקדת הגדוד, יחד עם עוד שני אנשים. בקטע שבין דיר אבו סלם והמשלט עלינו על מארב. למזלנו היה הטנדר בריטי, כך שההגה היה מימין, ואילו ההתקפה באה מצד שמאל. נשמעו פגיעות של כדורים והתפוצצות רימון שנזרק. על אף שנפגעתי מרסיסים ומ-3 כדורים בצד השמאלי של הגוף, פדקתי על הנהג לעצור. במשלט שמעו את היריות ויצאו לקראתנו. חייל אחד שישב שטנדר מאחור נפצע גם הוא. הוזמן רכב משוריין ובו הועברנו באותו לילה לתל השומר. בעת הפציעה והפינוי הייתי בהכרה מלאה וביקשתי ללא הרף לדווח למפקדת הגדוד, כי אני חושש

להתקפה על המשלט. למרבה הצער לא נתנו את הדעת לאזהרותי ולא נעשה דבר כדי לארגן את המשלט ביעילות, כולל חיפוי, לכל מקרה של התקפה. כשלושה שבועות לאחר פציעתי נערכה לפנות בוקר ההתקפה על המשלט, שגרמה לכל האסון.

בשל האירוע של ההתקפה של משלט 219 נובשל מצבו הטופוגרפי, לא היתה, לצערי, כל אפשרות להגן עליו מן המשלט עצמו. ההגנה צריכה היתה להיות בנויה על חיפוי ממשלטים אחרים ודבר זה לא נעשה.

לאור העובדה שהכרתי את האנשים אשר ישבו במשלט, אני בטוח ומשוכנע כי כל הסיפורים שסופרו באותה תקופה כאילו לא היו אנשים בעמדות וכאילו לא היו ערים בעת ההתקפה – אינם נכונים. הם לחמו כאריות. בעת הנסיגה לקחו עימם חלק גדול מהציוד, עשו לעזרת הנפגעים, אף שלא היתה זו כמובן נסיגה צבאית מסודרת, וזאת בשל ההפתעה ואי קבלת עזרה שהובטחה למקרה של התקפת נגד.

להערכת, הבחין בנו האויב ונצר את נשקו עד שווח שדה האש המבוקר שלו. הסצבר כי הסייר שנווט את הכוח טעה בתוואי הנכון בו היינו אמורים לתקוף, ונמצאנו נתונים ממש בשדה אש המכוון והמבוקר. בשל אי הכרת השטח והרצון לגלות את מקום האויב, הוריתי על פתיחת אש לאיתור מקורות הירי. תוך דקות ספורות החל האויב לטווח אש עלינו מנשק קל ומרגמות, כאשר היא מומטרת באורח מדויק לעברנו ולעבר דרכי הנסיגה הצפויות.

חוסר הזמן להכנה מספקת לקראת המשימה, אי הכרת התוואי על ידי הפיקוד, הכניסה לפעולת בחצות מבלי שנכיר את השטח וטעותו של הסייר, גרמו לכך שהפעולה לא השיגה את יעדה. בשעת בוקר מוקדמת, 05:10, ניתקנו מגע וחזרנו לבסיס היציאה בקרבת משלט 219.

שנים רבות לאחר מכן, כאשר הוחרר השטח, הגעתי לכפר במגמה לקיים כמה משאלות לב: האחת – לבחון את תוואי מהלך היחידה מבודרוס למשלט 219, שניה- לנסות לדובב את תושבי הכפר, והשלישית- למצוא את שעון היד שנתן אבי ז"ל ליום הבר מצווה.

בדרכי במסלול תנועת היחידה מהכפר התעכבתי באותו משטח שבו רותקנו על ידי אש האויב. נוכחתי לדעת, כי אם היינו ממשיכים באותו תוואי מוטעה, דומיני, שרבים באתנו לא היו זוכים לחזור. למרבה המזל לא היו נפגעים לכוחותינו. הנסיון לדובב את אנשי הכפר אפשר להגדירו כקשר השתיקה ו"אבוד החושים": לא שמעתי, לא ראיתי, ולשוני דבקה לחכי.

המשאלה השלישית – ברוב תומי לחפש את שעון היד – נגזזה. עת יצא לאור הספר לזכרם של לוחמי משלט 219 בגיזרת מודיעין, פסיעת מעטות מקברות המכבים, ושורות אלה תמצאנה ביטויין בו, אני חש רטט של חרדת קודש בעצם הזכות שנקרתה לידי להיות מפקד היחידה שרצתה בכל מאודה וישותה לגמול לאויב למבה הדאבון לא עלה בידה.

וזכות גדולה מזו היא העובדה שאני וחברי יכולנו לאמת, כי הלוחמים תושבי גוש דן, שאת חלקם הכרתי אישית, ולימים הכרתי כמה מהרעיות ובניהם תושבי העיר גבעתיים, שביותי ראש העיריה, לחמו בעוז ובאמונה.

אזור מודיעין ומברכזו קברות המכבים המשקיף על שיפולי ופסגות הרי יהודה ממזרח – החובק אתרי ישוב מתקופת התנ"ך. "כרם היה לידידי בקרן בן שמן", ובומחדש העם את יעודוץ במכורתו – החזיר חוב של כבוד ללוחמי משלט 219, מגיניו, לוחמיו ושומרי נחלתו. יעו צאצי הלוחמים ובני משפחותיהם, כי אלו היו יקיריהם.